МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач 2 курсу 05-214М групи
Спеціальності 014 Середня освіта,
Спеціалізації 014.07 Географія
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Географія)»
Смаль Ростислав Васильович
Керівник к.геогр.н., доцент
Котовський І.М
Рецензент: рецензент в.о. заступника
директора знауково-дослідницької роботи
НПП «Ніжньодніпровський» Дзеркаль В.М.

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ 5
1.1 Дослідження понять "термін" та "терміносистема" 5
1.2. Дослідження поняття "географічна термінологія" 10
1.3 Структурні характеристики термінів 15
1.4. Методи формування та дослідження термінологічних одиниць 20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ 28
2.1 Структурна класифікація географічних термінів т: прості, складні та терміни-словосполучення 28
2.2 Особливості шкільних географічних термінів 30
2.3 Тематична класифікація географічних термінів : глосарії термінів на позначення особливостей Землі як планети, топограії гідрографії, кліматичних явищ. 41
ВИСНОВКИ 55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 57

ВСТУП

У сучасній освіті важливе місце належить формуванню предметної термінологічної грамотності учнів. Однією з базових навчальних дисциплін, у якій активно використовується спеціалізована термінологія, є географія. Саме географічні терміни дозволяють точно описувати природні явища, процеси, просторові об'єкти та взаємозв’язки між ними. У шкільному курсі географії терміни є не лише засобом подання наукової інфоhмації, а й ключем до розуміння навчального матеріалу, тому їх структура, класифікація та доступність мають важливе значення як у навчальному, так і в лінгвістичному аспекті.

Об'єктом дослідження є шкільна географічна термінологія. Предмет дослідження – структурні особливості географічної термінології окремих тем шкільного курсу географії, зокрема тем «Земля як планета» та «Топографія».

Мета цієї роботи полягає у дослідженні структурних особливостей географічної термінології в межах шкільного курсу та створенні основи для укладання термінологічного словника, що буде адаптованим до потреб учнів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розглянути теоретичні аспекти географічної термінології;
- провести аналіз основних характеристик географічної термінології;
- вивчити фактори, що впливають на формування та розвиток цієї термінології;
- здійснити тематичну класифікацію географічних термінів;
- відібрати та описати терміни з тем «Земля як планета» та «Топографія»;

- сформувати навчальний міні-словник з поясненнями та прикладами використання термінів.

Методи дослідження:

- метод критичного аналізу – для вивчення наукових праць із термінознавства та методики викладання географії;
- метод суцільної вибірки – для добору фактичного матеріалу зі словників і підручників;
- методи аналізу та синтезу – для групування термінів за структурними та тематичними ознаками;
- описовий метод – для укладання словникових статей.

Матеріалом дослідження слугували географічні терміни, зібрані зі шкільних підручників, навчальних посібників, енциклопедій, галузевих словників та довідників.

Наукова новизна полягає у:

- зосередженні на структурному аналізі термінів, що використовуються у шкільному курсі географії;
- виокремленні найбільш уживаних понять у темах «Земля як планета» та «Топографія»;
- розробці та представленні термінологічного міні-словника, адаптованого для учнів середньої школи.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані:

- вчителями географії для пояснення та закріплення термінів;
- учнями – для полегшення засвоєння навчального матеріалу;
- фахівцями у сфері перекладу та лінгвістами, які працюють з географічною термінологією;

По результатам дослідження опублікована стаття «Термінологічний словник для уроків географії: «Земля як планета. Топографія».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Дослідження понять "термін" та "терміносистема"

Питання наукового терміна та побудови терміносистеми неодноразово ставало в центрі уваги як філософів, так і фахівців з мовознавства, логіки, природничих наук. Ще з античних часів людина прагнула зафіксувати знання про світ через точні мовні конструкції. Саме ця потреба у фіксації об’єктивних істин зумовила появу того, що ми сьогодні називаємо термінами – мовними одиницями зі спеціальним значенням, стабільною формою та функціональним навантаженням у межах певної галузі знань[11].

У Давній Греції Платон і Арістотель були першими, хто системно підійшов до вивчення значення слів у логіці та філософії. Арістотель у трактатах «Категорії» та «Про тлумачення» розглядав відношення між іменами, поняттями та речами, заклавши основи семантичного аналізу. Хоча термінологія як окрема дисципліна ще не сформувалася, розрізнення загальних імен та понять можна вважати прообразом майбутніх термінологічних досліджень.

У середньовіччі схоласти, зокрема Тома Аквінський, звертали увагу на точність мовного вираження, особливо в контексті богословських та філософських текстів. Слово вважалося втіленням істини, а неправильне його вживання — загрозою для віри. Це стимулювало розвиток концептуального аналізу та класифікації понять у теології, що наближалося до створення спеціалізованих терміносистем, хоча вони ще не були усвідомлені як такі.

Новий етап у розвитку поняття «термін» припадає на епоху Відродження і раннього Нового часу, коли наука почала активно розвиватися незалежно від теології. Великий внесок у систематизацію

наукової мови зробив Френсіс Бекон. У творі *Novum Organum* він вказував на необхідність очищення людського пізнання від «ідолів», у тому числі мовних, що викривляють мислення. Таким чином, вже тоді постала проблема точного мовного оформлення наукового знання.

У XVII-XVIII ст. філософи-раціоналісти, зокрема Рене Декарт і Готфрід Вільгельм Лейбніц, ставили перед собою завдання створення універсальної мови науки — своєрідної логіко-математичної системи символів, які б відповідали чітким поняттям. Лейбніц, наприклад, пропонував концепт *characteristica universalis*, що можна тлумачити як прообраз сучасної формалізованої терміносистеми.

У XIX столітті зростання кількості наукових галузей викликало необхідність впорядкування термінології. Це призвело до виникнення перших спроб створити науково обґрунтовані термінологічні системи. Одним із перших дослідників терміна як мовної одиниці був німецький філолог Герман Поль, який у своїй праці *Prinzipien der Sprachgeschichte* (1880) наголошував на важливості спеціальної лексики для функціонування професійної мови.

У XX столітті термінологія набула статусу окремої наукової дисципліни. Визначальний вплив на її становлення справив австрійський лінгвіст і термінограф Євген Вюстер (Eugen Wüster), який у 1930-х роках розробив теоретичні основи термінологічної стандартизації. Його концепція «загальної теорії термінології» передбачала, що кожне поняття має відповідати одному терміну, а термін має бути однозначним і не залежати від контексту. Його робота *Internationale Sprachnormung in der Technik* (1931) стала основоположною для подальших термінологічних досліджень[8].

Вюстер започаткував логіко-онтоцентричну модель терміна, згідно з якою термін – це мовний знак, що позначає чітко визначене поняття в системі знань. Саме ця модель лягла в основу міжнародного

термінологічного руху, підтриманого такими організаціями як ISO (Міжнародна організація зі стандартизації) та Infoterm.

Одночасно з логіко-прагматичним підходом розвивалися й лінгвістичні моделі терміна. Представники школи функціональної лінгвістики, зокрема Йосиф Мукаржовський і Ян Фірбас, підкреслювали значення комунікативної функції терміна та його актуалізацію в тексті. У другій половині XX століття з'являється когнітивний підхід, який розглядає терміни як репрезентанти ментальних структур і категорій, а не просто знаки для об'єктів реального світу.

У цьому контексті варто згадати роботи таких західних лінгвістів, як Т. Кабре (María Teresa Cabré, Іспанія), яка є однією з провідних теоретиків у сфері сучасної термінології. У своїй концепції лексико-термінологічного континууму вона показує, що межа між термінами та загальновживаною лексикою не є абсолютно чіткою, і що термін набуває своїх властивостей у конкретному контексті.

Іншим впливовим дослідником є американський термінограф Кевін Боукер (Kevin Bowker), який акцентує увагу на комп'ютеризованій термінографії, розвиткові термінологічних баз даних і технологіях перекладу, що у свою чергу визначає сучасне розуміння терміносистем як динамічних і багаторівневих структур.

Сучасна термінологія вже не сприймає термін як ізольовану одиницю. Сьогодні домінує уявлення про *терміносистему* — цілісну сукупність термінів певної галузі знань, організовану за принципами логічної, тематичної, понятєвої або когнітивної ієрархії. Термін існує і функціонує не окремо, а лише у зв'язку з іншими термінами — як одиниця системи[10].

Це системне бачення відповідає загальній парадигмі наукового мислення. Такі автори, як Філіп Рейес (Philippe Rey), Інгеборг Бретшнайдер (Ingeborg Bretschneider) та Рита Теммерман (Rita Temmerman), працюють над дослідженням динаміки терміносистем, у

тому числі під впливом міждисциплінарності, цифровізації науки, глобалізації та змін наукових парадигм.

Окремої уваги заслуговує підхід Теммерман, яка розробила *sociocognitive terminology theory*. У цій концепції термінологія розглядається як динамічна, культурно зумовлена система, що відображає еволюцію знань і соціального контексту. Це повністю руйнує уявлення про термін як щось застигле або однозначне.

Таблиця 1.1 - Провідні дослідники термінів і терміносистем

Автор	**Країна**	**Період**	**Внесок у термінологію**	**Ключові праці / ідеї**
Арістотель	Давня Греція	IV ст. до н.е.	Основоположник логічного аналізу понять; уперше систематизував категорії	Категорії, Про тлумачення
Френсіс Бекон	Англія	XVI–XVII ст.	Підкреслив проблему неточності термінів; закликав до очищення науки від "ідолів"	Novum Organum
Готфрід В. Лейбніц	Німеччина	XVII–XVIII ст.	Ідея універсальної мови та символів науки	Characteristica Universalis
Герман Поль	Німеччина	XIX ст.	Один із перших, хто вивчав спеціальну лексику як частину мовного розвитку	Prinzipien der Sprachgeschichte

Еуґен Вюстер (Eugen Wüster)	Австрія	XX ст.	Засновник сучасної теорії термінології; створив логіко-онтоцентричну модель терміна	Internationale Sprachnormung in der Technik (1931)
Марія Тереса Кабре (M.T. Cabré)	Іспанія	XX–XXI ст.	Теорія лексико-термінологічного континууму; соціолінгвістичний підхід	La terminología. Representación y comunicación
Кевін Боукер (Kevin Bowker)	Канада / США	XX–XXI ст.	Професійна термінографія, машинний переклад, термінологічні бази даних	Праці з термінології в перекладознавстві
Рита Теммерман (Rita Temmerman)	Бельгія	XX–XXI ст.	Соціокогнітивна теорія термінології; динамічне бачення терміна	Towards New Ways of Terminology Description (2000)
Інгеборг Бретшнайдер (I. Bretschneider)	Німеччина	XX–XXI ст.	Роботи про міждисциплінарні терміносистеми, варіативність термінів	Статті про когнітивну термінологію
Філіп Рей (Philippe Rey)	Франція	XX–XXI ст.	Аналіз семантичної взаємодії в терміносистемах; акцент на понятійних мережах	Праці з філософії мови та термінології

Поняття «термін» пережило глибоку еволюцію — від філософської категорії у працях Арістотеля до багаторівневої одиниці знання в когнітивно-комунікативній парадигмі. Те саме стосується терміносистеми, яка з простої сукупності назв у межах науки перетворилася на об’єкт складної міждисциплінарної теорії.

Важливо зазначити, що терміносистема є не лише результатом систематизації, але й інструментом пізнання. Через терміносистему ми конструюємо наукову картину світу, формалізуємо знання та здійснюємо міждисциплінарний обмін.

Сьогодні термінологія є не лише інструментом науки, а й важливою частиною інформаційного суспільства. В умовах розвитку штучного інтелекту, машинного перекладу, цифрової комунікації точність і системність термінів набуває критичного значення. Створення та підтримка терміносистем стало прерогативою не лише науковців, а й інженерів, програмістів, фахівців з інформаційного моделювання.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сучасне розуміння терміна як елементу терміносистеми відбиває не тільки лінгвістичну, а й філософсько-епістемологічну еволюцію наукового знання. А дослідження таких понять має ключове значення як для теорії мови, так і для практики наукової комунікації, особливо в освіті та викладанні шкільних дисциплін, таких як географія

1.2. Дослідження поняття "географічна термінологія"

Питання термінології у науках про Землю бере свій початок ще з найдавніших цивілізацій, де знання про простір, орієнтацію, водні та наземні об’єкти оформлювались у вигляді перших географічних назв і понять. Зародження географічної термінології, як і самої географії, тісно пов’язане з практичними потребами — навігацією, землеробством,

військовими походами та релігійними ритуалами. У таких умовах і виникли перші терміни, які описували просторові орієнтири, сторони світу, види рельєфу чи кліматичні особливості[13].

В античному світі географія почала набувати форми системного знання. Власне термін *«географія»* (від грец. *γεωγραφία* – «опис Землі») уперше зафіксований у працях Ератосфена (III ст. до н.е.), який, поєднавши математичні й описові підходи, започаткував формування наукової географічної термінології. У творах Геродота, Страбона, Птолемея вже простежується спроба впорядкувати поняття, які описували місце, простір, відстань, кліматичні зони, орографічні об’єкти.

Середньовіччя не стало періодом активного розвитку географічної термінології, оскільки географія в Європі занепала через домінування теологічного світогляду. Проте в ісламському світі (IX–XII ст.) географічна думка розвивалася надзвичайно активно, що відображено у працях аль-Ідрісі, Ібн Батути, аль-Біруні та інших, які описували топографію, клімат і просторові особливості різних регіонів. Термінологія, яку вони використовували, засновувалась на точному спостереженні та вживанні у фіксованих значеннях.

З початком Великих географічних відкриттів (XV–XVI ст.) географічна термінологія суттєво збагачується — з’являються нові терміни, пов’язані з океанами, континентами, новими ландшафтами. Європейські мандрівники (Марко Поло, Америго Веспуччі, Христофор Колумб) фіксували в описах нові географічні реалії, які з часом увійшли в терміносистему географії[15].

XVII–XVIII століття характеризуються спробами класифікації географічних знань. Ім’я німецького географа Карла Ріттера тісно пов’язане з розробкою системи географічних понять, яка базувалась на закономірностях взаємозв’язків між природою та людиною. Паралельно Александр фон Гумбольдт формує концепцію «фізичної географії» та вводить низку нових термінів, пов’язаних із кліматом, висотою,

географічною широтою тощо. На цьому етапі формуються основи того, що згодом стало основною навчальною географічною термінологією.

У XIX столітті географія як наука інституціалізується — з'являються географічні товариства, журнали, атласи, підручники. Це вимагає уніфікації термінології. У цей період активно розвиваються як фізична, так і соціально-економічна географія, що зумовлює появу термінів на зразок: «економічний район», «агломерація», «інфраструктура», «сільськогосподарський профіль», «кліматичні зони» тощо. Паралельно з'являється наукова термінографія – спроби впорядкувати спеціальні терміни у вигляді словників.

У XX столітті розвиток географічної науки набуває інтенсивного міждисциплінарного характеру. Формуються нові галузі: ландшафтознавство, картографія, геоекологія, урбаністика, геоінформатика, що супроводжується появою нової термінології. У радянській школі значний внесок у впорядкування географічних понять зробили такі дослідники, як А.А. Краснов, Л. С. Берг, В.П. Максаковський. Їхні праці охоплювали терміни, пов'язані з природно-територіальними комплексами, фізико-географічними зонами, антропогенними процесами[9].

Водночас у західній традиції з'являються праці французької школи (Поль Відаль де ла Блаш), а також британських та американських дослідників, які зосереджуються на культурному та регіональному аспектах географії, що зумовлює розширення терміносистеми соціально-культурною лексикою.

У другій половині XX століття відбувається «термінологічний поворот» у гуманітарних науках, і терміни перестають розглядатися як раз і назавжди визначені одиниці. Географічна термінологія також осмислюється як динамічна система, що формується під впливом часу, культури, освітнього контексту. Наприклад, терміни «третій світ», «глобалізація», «сталий розвиток», які активно використовуються у

шкільних курсах сьогодні, виникли лише в другій половині XX століття й постійно змінюють свої смислові обрії.

У XXI столітті особливої актуальності набуває проблема стандартизації географічної термінології в освіті. Це пов'язано з цифровізацією освіти, появою великої кількості електронних ресурсів, міжнародними порівняльними дослідженнями (типу PISA) та багатомовною комунікацією. Географічні терміни дедалі частіше перекладаються, адаптуються, спрощуються — іноді з втратами первинного змісту. Наприклад, український термін «форма рельєфу» може перекладатись як landform, terrain feature, relief shape, залежно від контексту, і не завжди точно передається в навчальній літературі.

Особливої уваги потребує проблема інтерпретації базових шкільних понять. Наприклад, термін «екватор» у шкільних підручниках подається спрощено — як уявна лінія, що поділяє Землю на дві півкулі. Однак у науковій термінології це також — площина обертання Землі, основа систем координат, що використовується в геодезії й астрономії. Або інший приклад — «ізотерма»**:** у шкільному курсі — це лінія на карті, що з'єднує точки з однаковою температурою, тоді як у професійній метеорології це термін із власними математичними характеристиками та інтервалами.

Проблематичними є також терміни, що мають побутові аналоги: «масив», «долина», «височина»**,** які вживаються в повсякденній мові, але в географічному значенні мають сувору класифікацію за генезисом, висотою, морфометричними показниками. Це створює додаткове навантаження на учнів і вчителів, які змушені співвідносити побутове й наукове значення

Овсяник М.С. зазначає, що іврит, будучи однією з найдавніших мов світу, пройшов складний шлях відродження, і цей процес значно вплинув на формування географічної термінології. Вона наводить приклади термінів, які мають глибоке історичне коріння, пов'язане з біблійними текстами, а також терміни, запозичені з інших мов, таких як арабська,

грецька та латинська. Це свідчить про багатокультурний вплив на іврит і його адаптацію до сучасних потреб[14]

Як підкреслює Чернов О.І., переклад є одним із найважливіших інструментів поповнення мовної лексики та розвитку термінологічної системи. Особливо це стосується наукових термінів, які часто потрапляють до мови через посередництво інших мов — безпосереднім запозиченням або через перекладацькі трансформації. У цьому процесі переклад виступає не лише як засіб передання інформації, але й як механізм формування нових понять у мові-реципієнті.

На думку дослідника, ефективний переклад терміна вимагає глибокого розуміння предметної галузі, знання термінології мов-джерела та мови перекладу, а також уважного аналізу контексту. Особливо складною є робота з багатокомпонентними термінами, які вимагають не лише буквального перекладу, а й збереження цілісного змісту поняття. У таких випадках перекладач має обирати між калькуванням, описовим перекладом або створенням неологізмів, зважаючи на лексичні, граматичні та культурні особливості цільової мови.

Чернов також наголошує на проблемах, пов’язаних із перекладом географічної термінології, яка включає як загальнонаукові, так і вузькоспеціалізовані терміни. Наприклад, слова на кшталт *glacier, plain, current* мають відносно усталені відповідники — *льодовик, рівнина, течія*, тоді як багатозначні або рідковживані одиниці (*moor, weel, stock*) часто створюють труднощі під час перекладу через контекстуальну варіативність. У таких випадках перекладачеві необхідно виявляти гнучкість і креативність, аби забезпечити точність і зрозумілість

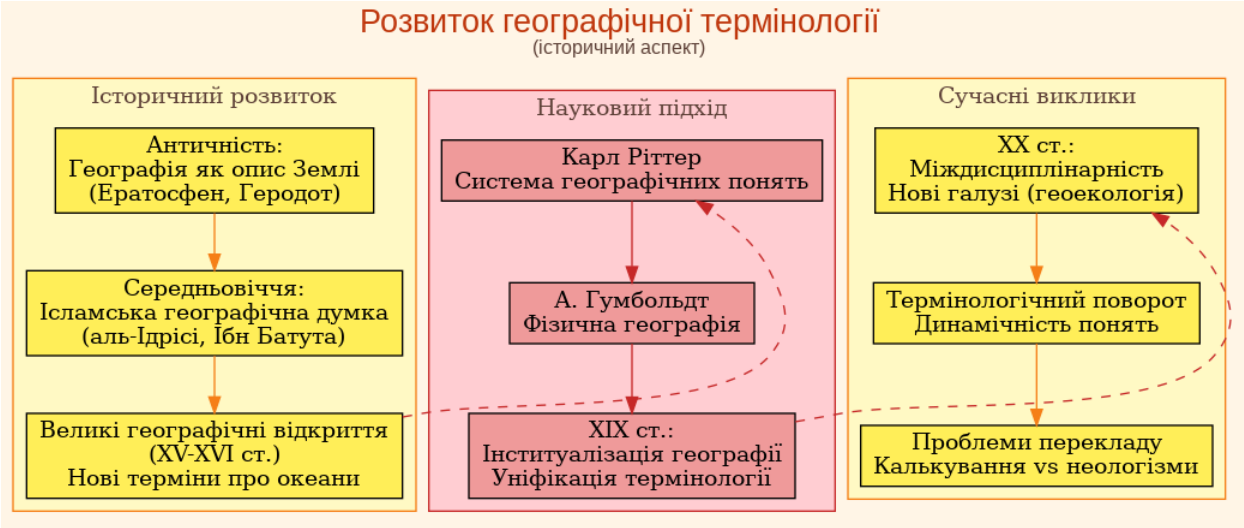

Рис.1.1 - Розвиток географічної термінології

1.3 Структурні характеристики термінів

Питання структури термінів є ключовим у теорії термінознавства, адже саме будова терміна визначає його функціональне навантаження в науковій комунікації. Дослідження структури термінів охоплює аналіз їхньої формальної організації (морфології), синтаксичної побудови (у разі словосполучень), лексико-семантичної наповненості та комбінаційної спроможності. Більшість учених сходяться на думці, що структура терміна безпосередньо пов’язана з точністю, однозначністю та зручністю використання в професійному дискурсі.

Одним із перших, хто звернув увагу на специфічну будову терміна, був Еуген Вюстер (E. Wüster), засновник класичної термінознавчої школи. У своїх працях він розглядав термін як однозначний, стилістично нейтральний і морфологічно прозорий знак. Згідно з Вюстером, ідеальний термін має бути максимально коротким, нескладним у структурі, утвореним за правилами словотворення мови та містити один смисловий центр. Він поділяв терміни на прості (односкладові слова), похідні (з префіксами чи суфіксами), та комплексні, утворені за допомогою словоскладання (наприклад, *теплообмін, кліматознавство*).

Розвиваючи цю ідею, Марія Тереса Кабре у своїй теорії лексико-термінологічного континууму (1999) зазначала, що термін не завжди є «кристалізованою одиницею» — він може змінювати свою форму залежно від наукового жанру, функції в тексті та контексту вживання. Вона підкреслює, що структурна складність терміна зростає зі зростанням рівня спеціалізації дисципліни. Особливо це помітно в технічних, медичних чи географічних терміносистемах, де багатокомпонентні терміни — явище не виняткове, а правило[16].

Рита Теммерман, авторка соціокогнітивного підходу до термінології, йде ще далі. Вона стверджує, що терміни часто не підпадають під класичну модель: вони можуть бути метафоричними, полісемічними, граматично нестабільними. Особливо це стосується новітніх термінів, що з’являються внаслідок міждисциплінарного обміну. Такі одиниці мають гнучку структуру і не завжди відповідають традиційному поділу на прості/складені/похідні

У географічній термінології часто зустрічаються словосполучення з прикметниковими чи родовими відмінковими зв’язками: морська течія, географічна оболонка, рельєф місцевості, геоморфологічний аналіз. Ці структури добре передають смислові зв’язки між елементами поняття, проте є проблемними при перекладі на мови з іншою синтаксичною організацією (напр., англійську чи французьку).

Серед проблем, які виникають при дослідженні або використанні термінів різної структури, науковці виділяють:

- Невизначеність межі між терміном і номеном (деякі складні одиниці описують об’єкт, але не узагальнюють поняття, напр.: солоне озеро Бакаль, Біосферний заповідник Асканія-Нова);
- Розмитість синтаксичних зв’язків у складених термінах (чи є природна зона помірного клімату одним терміном чи кількома?);
- Нестандартизованість абревіатур (напр., ГІС, ДГЗ, ПТК, які вживаються з різним ступенем розшифрування в літературі);

- Труднощі калькування складних термінів при перекладі (напр., англ. continental shelf → континентальний шельф, але у деяких джерелах — материковий уступ).

З методичного погляду це також створює виклики. Наприклад, учням складно засвоювати структури типу зонально-кліматична диференціація рельєфу без чіткої поетапної декомпозиції поняття. Саме через структурну складність такі терміни потребують дидактичного осмислення — наочних моделей, термінологічних таблиць, глосаріїв тощо[5].

Ще одним аспектом є морфологічна варіативність. Так, багато термінів мають кілька форм: ландшафтознавство – наука про ландшафти – ландшафтний аналіз, або географія – географічний – географічність. Залежно від контексту змінюється не лише форма, а й функція терміна (іменник, прикметник, абстрактне поняття тощо). Це, у свою чергу, змінює семантичну структуру речення та вимагає від мовця гнучкості.

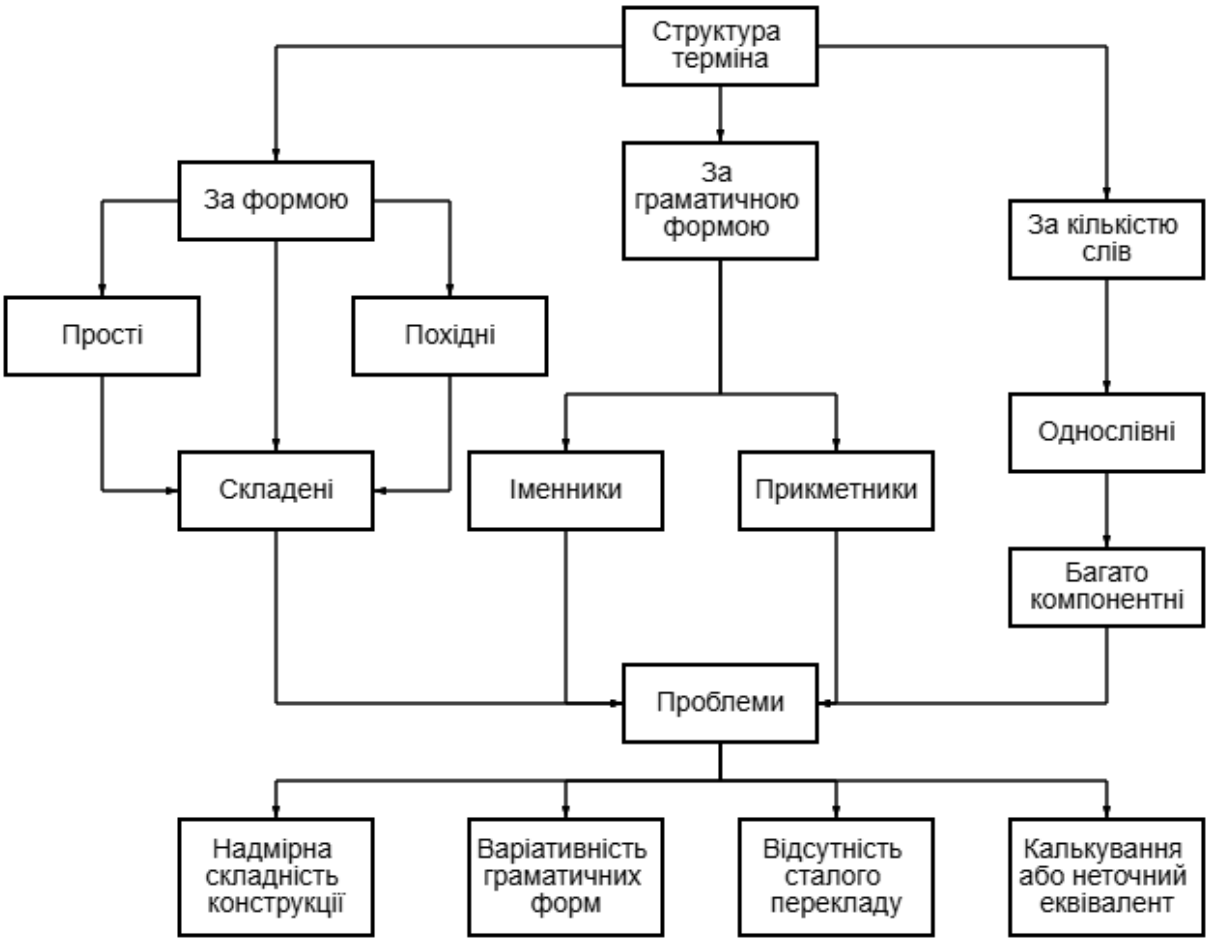

Рисунок 1.2 – Стурктурна схема сучасноі термінологіі

Сучасна термінологія визнає, що структура терміна не є стабільною або універсальною. Вона змінюється залежно від:

- наукової дисципліни,
- рівня узагальнення поняття,
- мовних особливостей,
- комунікативної ситуації,
- перекладного чи міждисциплінарного контексту.

Вивчення структурних характеристик терміна має надзвичайно важливе значення для термінознавства, лінгвістики, перекладознавства та методики викладання. Особливо це актуально в контексті географічної науки, де складні термінологічні одиниці є інструментом не тільки опису, а й наукового мислення

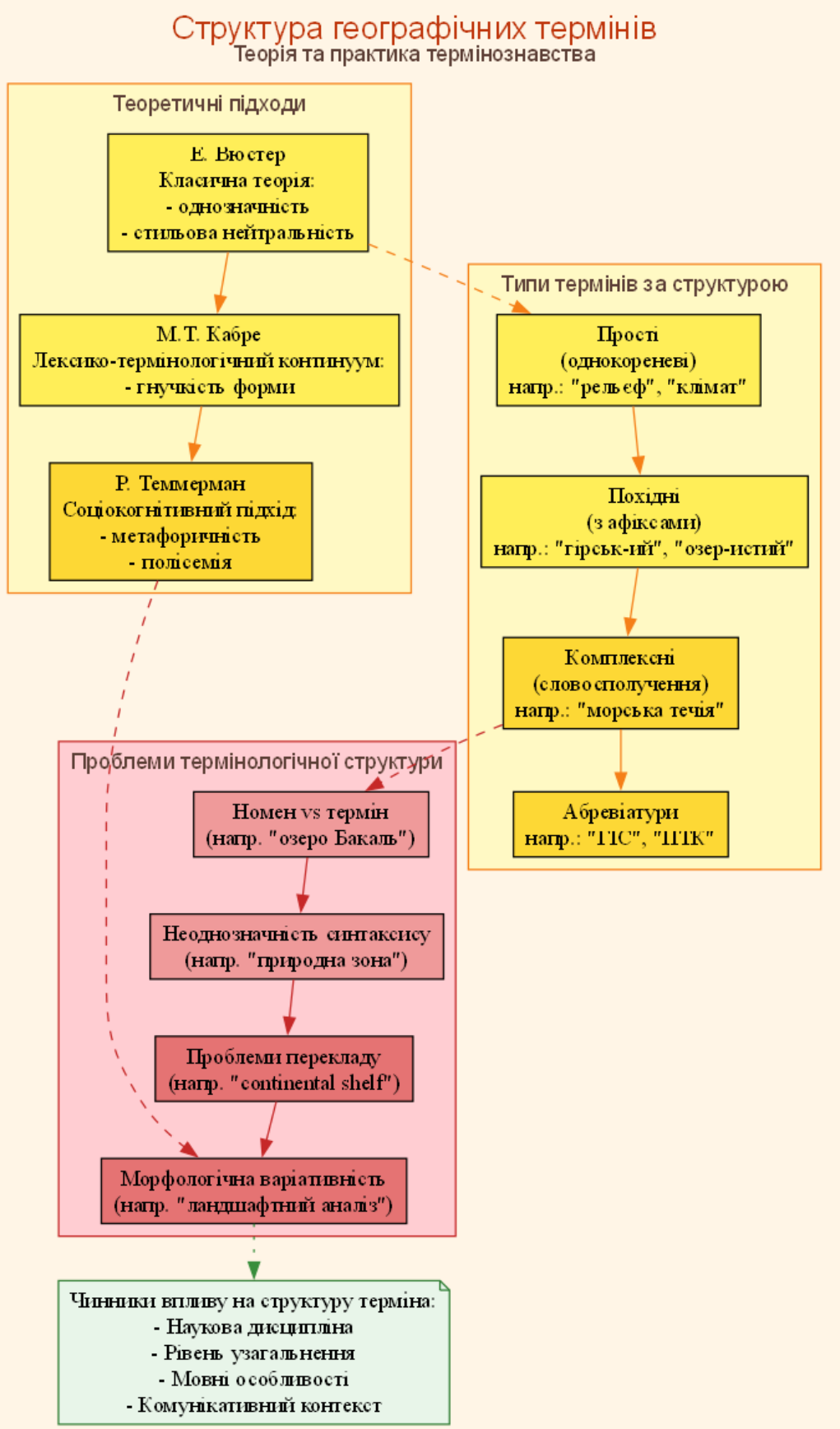

Рис.1.3 - Проблеми термінологічної структури

1.4. Методи формування та дослідження термінологічних одиниць

Формування термінологічних одиниць у науковому дискурсі є результатом тривалого історичного процесу, що тісно пов'язаний з розвитком окремих галузей знань. У межах цього процесу мова, а зокрема її лексична система, зазнає глибоких змін, оскільки кожна нова наукова ідея або відкриття потребують відповідної номінації. Географічна термінологія, як і терміносистеми інших наук, розвивається відповідно до внутрішньої логіки дисципліни, однак у той самий час не може уникнути мовного впливу зовнішніх чинників, серед яких провідну роль відіграє інтернаціоналізація наукового знання[7].

Процес формування термінів у географії охоплює низку мовних механізмів, найчастотнішим серед яких є словотвір. Використання префіксів, суфіксів, а також поєднання основ дозволяє створювати похідні терміни, які мають чітку внутрішню структуру та відповідають вимогам однозначності й системності. Похідні одиниці, утворені за допомогою морфем, не тільки легко вписуються в загальну терміносистему, а й забезпечують її гнучкість, пристосованість до постійного оновлення. Показовим є утворення таких термінів, як «надріз», «передгір’я», «прибережжя», які демонструють функціональну здатність мови до номінації нових географічних понять.

Особливої ролі у творенні термінів набуває словоскладання, що широко використовувалося ще у класичній грецькій та латинській традиції. У сучасній географічній термінології спостерігається активне відтворення моделей на основі латинських коренів, як-от: «гідросфера», «тектоніка», «геоінформація». Такі одиниці не лише виконують

номінативну функцію, а й є носіями культурного і наукового коду, що забезпечує міжмовну спадкоємність термінів у глобальному контексті.

Запозичення також відіграють значну роль у формуванні термінології. У географії часто трапляються випадки транскрипції або калькування іншомовних термінів, особливо з англійської мови, яка домінує в міжнародному науковому обігу. Це призводить до появи в українській мові таких одиниць, як «континентальний шельф», «пермафрост», «дауншивтинг». Разом з тим, перенесення іншомовних понять потребує глибокого осмислення лексико-семантичних відповідностей, щоб уникнути двозначності та термінологічної неузгодженості[16].

Дослідники, зокрема М. Тереза Кабре, класифікують терміни за джерелом їх формування на ендогенні та екзогенні. Перші виникають природно в межах національної мови й науки, другі є результатом запозичень. Ендогенні одиниці демонструють вищий ступінь інтеграції до мовної системи, тоді як екзогенні потребують певної адаптації. У науках про Землю приклади таких запозичень дуже численні й стосуються як фізичної, так і соціально-економічної географії.

Важливим засобом номінації нових понять є неологізми, які створюються для позначення явищ, що раніше не мали відповідника в терміносистемі. У географії такими неологізмами є слова на кшталт «урбоекосистема», «екозона», «глобальна мобільність». Вони є свідченням розширення сфери дослідження географії та зростаючої взаємодії з іншими дисциплінами, такими як екологія, соціологія, урбаністика.

Не менш важливою є поява термінів у результаті семантичного переосмислення наявних слів. Існує велика кількість термінів, які первісно були загальновживаними словами, але в межах наукового дискурсу набули вузького спеціального значення. Наприклад, слово «оболонка» у звичайному мовленні асоціюється з тонким зовнішнім

шаром чогось, а в географії – із географічною оболонкою як глобальною структурою. Це явище ілюструє здатність мови пристосовувати звичну лексику до потреб наукового опису.

У процесі дослідження термінів широко застосовуються описові, структурні та функціональні методи. Дескриптивний метод забезпечує опис термінів у статичних умовах, фіксуючи їхню форму та значення. Його використовують укладачі словників і фахівці, що займаються лексикографічною роботою. Такий підхід зручний для створення довідкових ресурсів, але має обмежену аналітичну глибину[12].

Більш глибокий рівень аналізу забезпечує структурний підхід, який передбачає вивчення морфемного складу терміна, способів його утворення, граматичних особливостей. Саме завдяки цьому методу можна виявити закономірності термінотворення в межах певної галузі. У випадку географії це дозволяє простежити домінування латинських та грецьких основ у складених термінах, а також охарактеризувати типові морфеми.

Семантичний аналіз дає змогу визначити точність, однозначність і стабільність значення терміна. Оскільки наукова комунікація потребує точного розуміння термінів, дослідники прагнуть до зведення багатозначності до мінімуму. Однак повна однозначність неможлива, оскільки навіть у науці терміни можуть мати контекстуальні варіації[17].

Когнітивний підхід, що набув розвитку в останні десятиліття, інтерпретує терміни як мовні репрезентанти концептуальних структур. У контексті географії це означає, що термін передає не лише знання про фізичні чи соціальні об'єкти, але й пов’язаний із уявленнями про простір, масштаб, динаміку, середовище. Географічна термінологія, таким чином, є частиною ментальної моделі світу, яка формується в колективній свідомості фахівців і учнів.

Функціонально-комунікативний підхід акцентує на тому, як терміни реалізуються у різних жанрах наукового та навчального дискурсу.

Наприклад, термін «урбанізація» у науковій праці може мати чітке статистичне визначення, а у шкільному підручнику – бути поданим у спрощеному вигляді, доступному для учнів середньої школи. Це створює ситуацію подвійної термінології – академічної та навчальної.

Проблеми, пов’язані з формуванням і дослідженням термінів, залишаються актуальними. Однією з головних є нестабільність вживання, коли той самий термін у різних підручниках або словниках подається з різними визначеннями. Це ускладнює засвоєння та викладання географічного матеріалу, особливо в школі.

Ще однією проблемою є багатослівність деяких термінів, особливо тих, що виникають як кальки або в результаті описового перекладу. Наприклад, «система розселення сільського населення» як термін є громіздким, складним для вживання та запам’ятовування, хоча має наукову точність. Це породжує суперечність між функціональною точністю та практичною зручністю.

У шкільному курсі географії терміни повинні бути адаптовані до рівня розуміння учнів. Саме тому дослідники, як-от О.І. Чернов, наголошують на необхідності стандартизації термінів і уніфікації їх подачі в освітніх матеріалах. За його словами, чіткість і системність у терміносистемі – запорука якісного навчання та формування наукового світогляду школярів[19].

Не менш важливо враховувати культурний та національний аспект термінотворення. Навіть запозичені терміни повинні бути адаптовані відповідно до норм мови та культури. Це стосується не лише граматичних форм, а й асоціативних значень, які може мати слово в мові-реципієнті.

Таким чином, формування та дослідження термінологічних одиниць є складним багаторівневим процесом, що вимагає застосування як мовознавчих, так і міждисциплінарних методів. Без належного аналізу, систематизації та стандартизації термінологія не може ефективно виконувати свої функції в науці та освіті.

Таблиця 1.2 – Методи формування та дослідження термінологічних одиниць

Метод	Опис	Автори / Представники	Основні переваги	Основні проблеми
Словотвір	Формування термінів шляхом додавання префіксів, суфіксів, словоскладання	Н.В. Кочан, О.В. Скопненко	Створення чітких, структурованих термінів	Іноді складність для сприйняття через довгі слова
Запозичення	Використання іншомовних термінів, транслітерація або калькування	М. Тереза Кабре, О.В. Скопненко	Швидке введення нових понять із міжнародного дискурсу	Потребує адаптації, виникає дублетність і неузгодженість
Семантичний аналіз	Вивчення значень термінів, їх однозначності та контексту	Р. Теммерман	Уточнення значення, зниження неоднозначності	Полісемія та варіативність значень
Структурний аналіз	Вивчення морфемного складу, словотворчих моделей, граматичних особливостей	О.В. Скопненко	Виявлення закономірностей утворення термінів	Складність для термінів з багатокомпонентною структурою
Когнітивний підхід	Розгляд термінів як репрезентантів концептів, ментальних моделей	В.В. Дубичинський, Т.М. Гнатюк	Врахування образної та смислової складової терміна	Важко формалізувати для лінгвістичних моделей

Функціонально-комунікативний	Аналіз використання термінів у реальних текстах і дискурсі	О.І. Чернов	Врахування жанрових особливостей, адаптація до аудиторії	Подвійність значень у науковому та навчальному у вжитку
Дескриптивний метод	Фіксація фактичного стану термінів без оцінювання	О.І. Чернов, С.І. Дьяченко	Створення довідкової бази, фіксація реальних форм	Недостатній аналітичний рівень

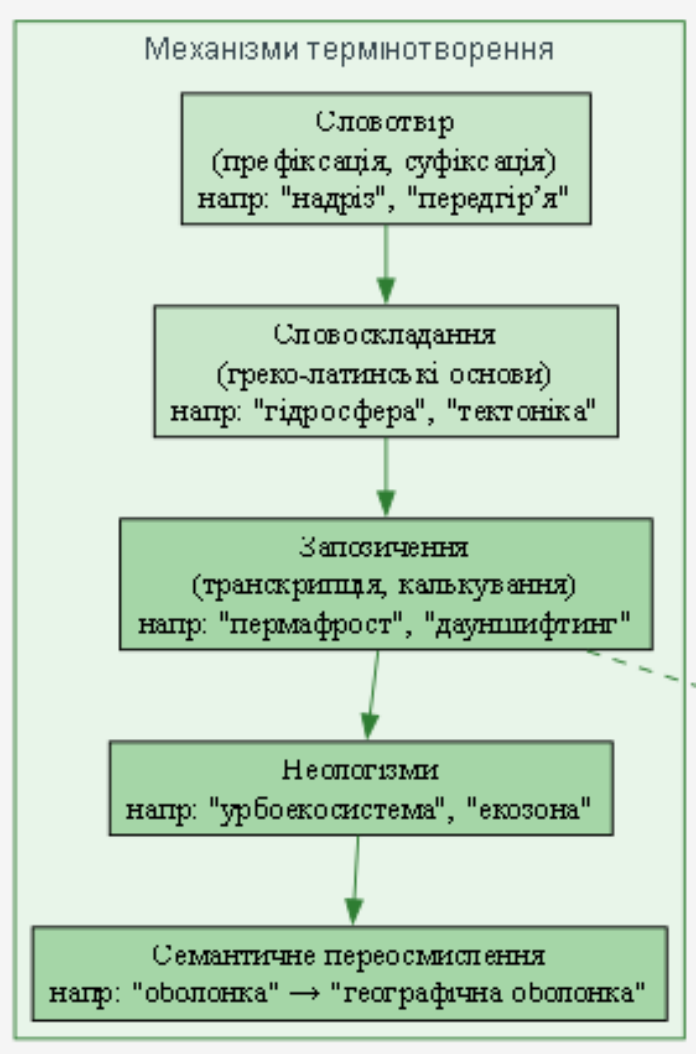

Рис.1.4 - Механізми термінотворення

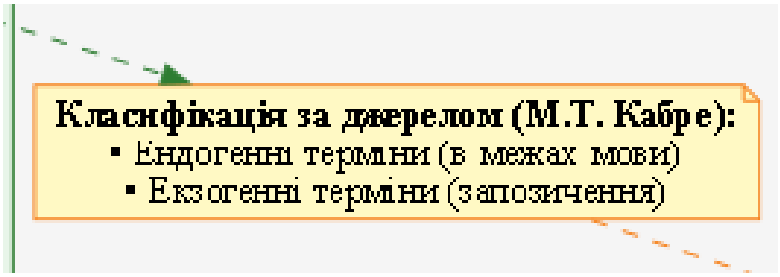

Рис.1.5 - Класифікація за джерелом

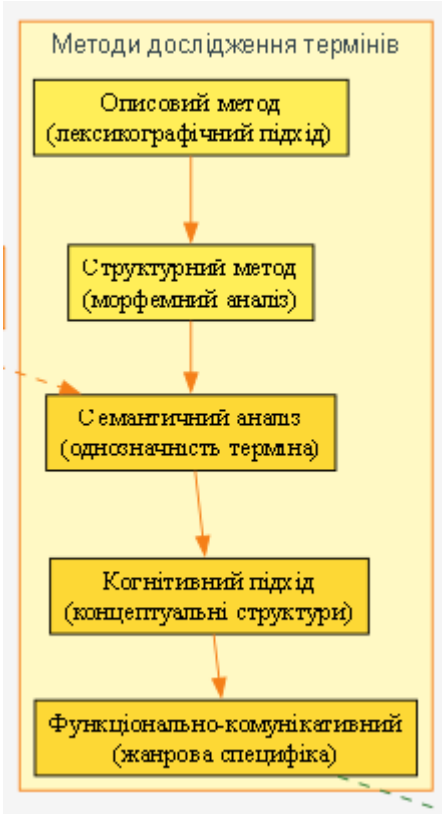

Рис.1.6 - Методи дослідження термінів

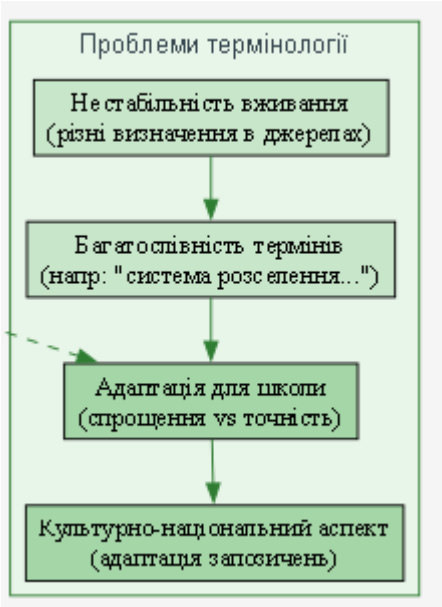

Рис.1.7 - Проблеми термінології

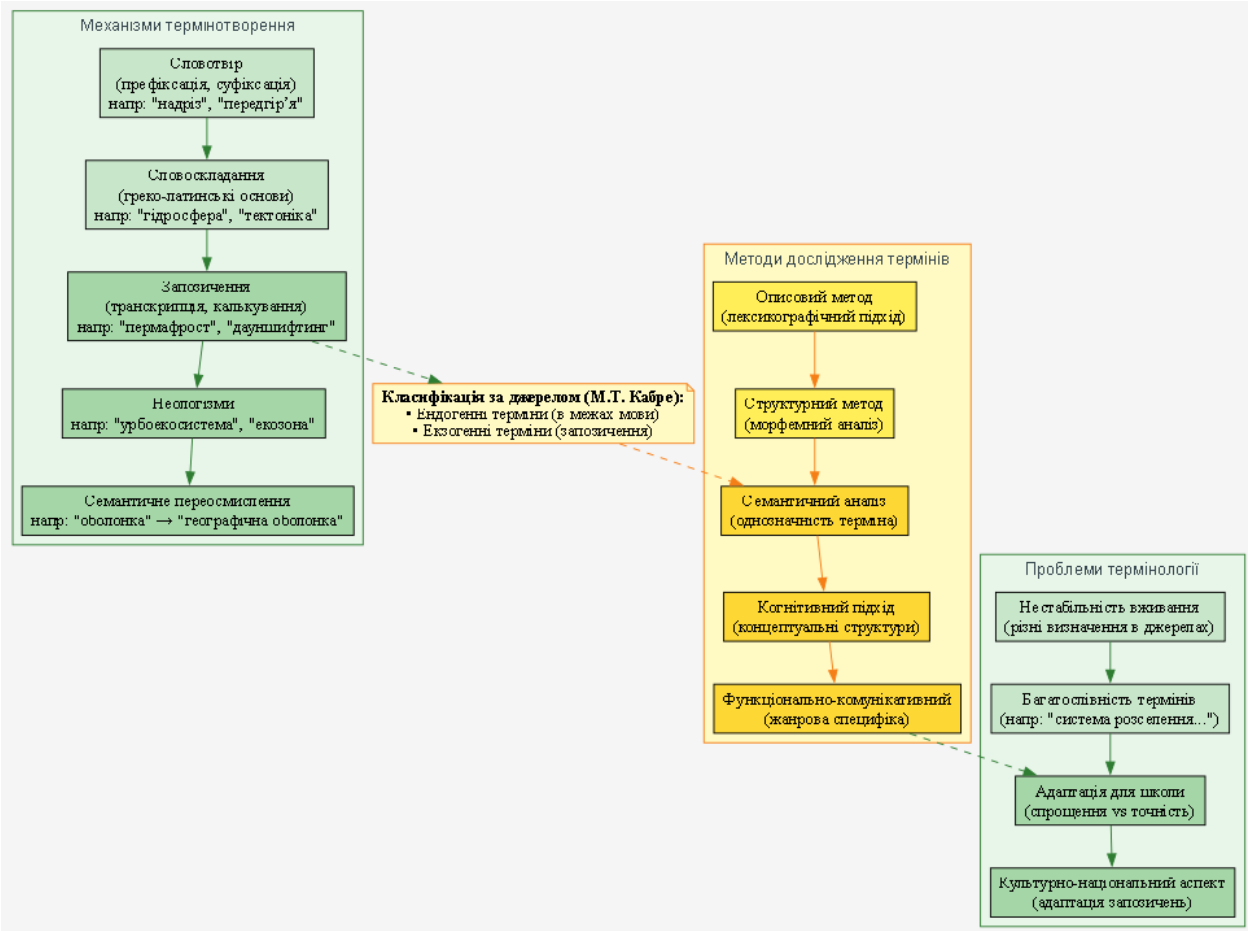

Рис.1.8 – Загальна схема

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

2.1 Структурна класифікація географічних термінів: прості, складні та терміни-словосполучення

Проблема точного і функціонального перекладу термінів на українську мову вже тривалий час залишається актуальною в науковій практиці, особливо у сфері географії, де мова термінології тісно пов’язана з особливостями просторового мислення, природно-культурними реаліями та національною традицією називання. Часто спостерігається або надмірне калькування з російської чи англійської мови, або спроби замінити загальноприйняті терміни новоутвореннями, які не мають усталеної вживаності. Це породжує термінологічну розмитість та утруднює комунікацію між фахівцями[].

Перехід від загального до конкретного дозволяє виявити внутрішню структурну організацію географічних термінів, яка безпосередньо впливає на їх сприйняття, переклад і тлумачення. У межах структурної класифікації прийнято виділяти прості, складні та терміни-словосполучення.

Прості терміни зазвичай становлять одне слово, що не розкладається на менші структурно-семантичні одиниці з окремим географічним змістом. Прикладами можуть слугувати слова типу «річка», «острів», «пустеля». Такі одиниці відзначаються високою частотністю вживання, стабільністю значення, а також мінімальним ризиком зміщення смислу при перекладі.

Складні терміни, навпаки, формуються шляхом поєднання двох або більше коренів, що можуть як зберігати самостійне значення, так і функціонувати в межах єдиного терміноелемента. Наприклад, термін «гідросфера» складається з грецьких основ «гідро-» (вода) та «сфера»

(куля), і вказує на водну оболонку Землі. У цьому випадку важливо, щоб переклад або адаптація таких термінів ураховували не лише морфологічну будову, а й закріпленість форми у фаховій мові. Проблеми виникають тоді, коли структура складного терміна не відповідає синтаксичним нормам української мови, або ж коли калька виглядає неприродно, як це можна побачити на прикладі терміна «ландшафтознавство», який у деяких джерелах має конкуренцію зі словосполученням «наука про ландшафти».

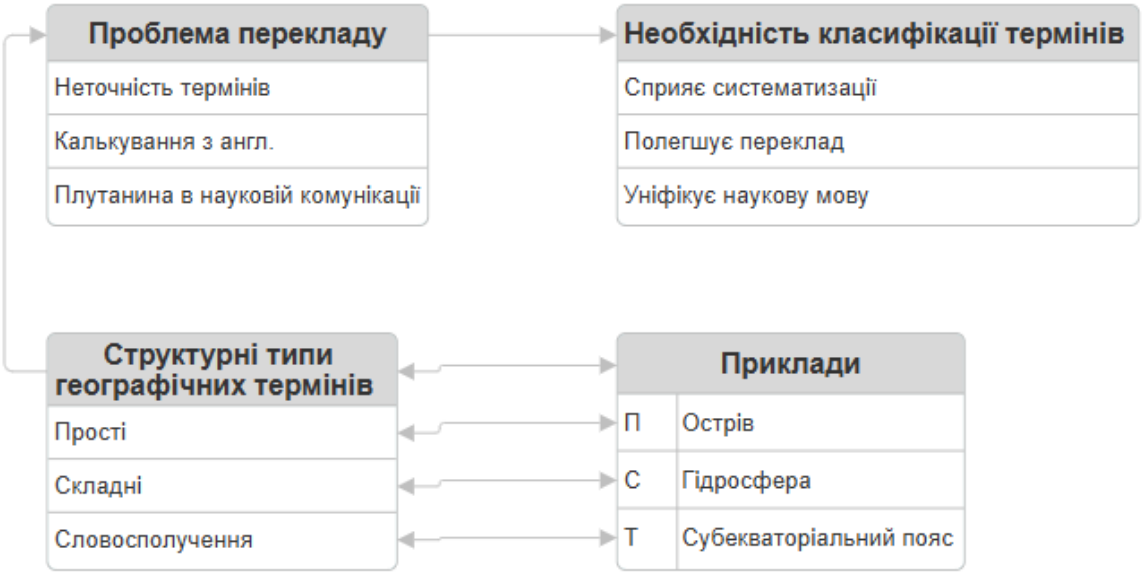

Рис.2.1 - Структурні типи географічних термінів

.

Терміни-словосполучення, або термінологічні конструкції, становлять окремий тип, що часто відображає складніші поняття та відносини між явищами. Наприклад, «припливно-відпливні течії» або «субекваторіальний кліматичний пояс» є семантично завершеними, але структурно багатокомпонентними одиницями. Саме у цьому типі термінів найчастіше виникають труднощі з перекладом, пов’язані із порядком слів, узгодженням компонентів та відтворенням логіки відношення між частинами словосполучення. Зокрема, в українських перекладах може спостерігатися заміна іменникових конструкцій прикметниковими, що не

завжди точно передає оригінальне значення, або ж використання надто довгих фраз, які ускладнюють сприйняття[12]

Продовжуючи логіку попереднього викладу, слід зазначити, що структурна класифікація географічних термінів є лише першим кроком до глибшого розуміння функціонування геотермінології в різних комунікативних контекстах. Особливої уваги потребує вивчення того, як ці терміни адаптуються в освітньому середовищі — зокрема, у шкільних програмах, підручниках та усному викладанні географічного матеріалу.

На відміну від академічної географічної термінології, яка орієнтована на точність, системність і міждисциплінарну узгодженість, шкільні терміни зазвичай піддаються спрощенню, узагальненню або навмисному стилістичному згладжуванню задля полегшеного сприйняття учнями. У цьому процесі частина термінів зазнає трансформації — як на рівні форми, так і на рівні змісту. Внаслідок цього один і той самий термін може мати різні мовні реалізації залежно від вікової аудиторії, рівня навчання чи авторської методики викладу.

До того ж, шкільна географічна термінологія нерідко відображає не лише наукову, а й методичну традицію, що склалася в межах певної державної освітньої політики. Це означає, що окремі терміни можуть бути адаптовані або навіть створені спеціально для потреб навчального процесу. Саме тому вивчення шкільних геотермінів варто розглядати як окремий напрям термінологічного аналізу, де вирішальну роль відіграють не лише структура й етимологія, а й педагогічна доцільність, частотність вживання, відповідність віковим особливостям учнів

2.2 Особливості шкільних географічних термінів

Географія як навчальна дисципліна в загальноосвітній школі виконує не лише інформаційну, а й формативну функцію. Через вивчення

географічних понять учні формують уявлення про світ, взаємодію природи і суспільства, просторове мислення та екологічну свідомість. Саме тому мова шкільної географії повинна бути водночас точною, доступною й методично адаптованою. Проте виникає низка питань щодо того, наскільки ефективно шкільні географічні терміни виконують свою комунікативну й освітню роль[22].

На відміну від наукової термінології, шкільна географічна термінологія створюється з урахуванням вікових, когнітивних та педагогічних особливостей аудиторії. Це веде до спрощень, переосмислення понять або навіть до створення термінів, які не мають безпосередніх аналогів у науковому дискурсі. Подібна трансформація породжує певні ризики: спрощення може обмежити розуміння складних процесів, а умовність деяких понять може призвести до формування неповного або викривленого уявлення про явища.

Значна частина досліджень у цій царині зосереджена на англомовному просторі — США, Канаді, Австралії, Великобританії, а також у країнах ЄС. Вивчення практики укладання географічних термінів у шкільній освіті в цих країнах дозволяє виявити спільні тенденції, а також зіставити їх із національними підходами.

У США питання термінологічної адаптації шкільної географії активно досліджуються з 1960-х років. Відомий педагог-географ Дж. Бауман у своїй праці “Geographical Literacy in the American Classroom” (1972) порушив питання надмірної абстрактності окремих термінів, які не мають операціонального застосування у школі. Зокрема, він аналізує використання терміна *region* (регіон) в початкових класах. Учням пропонують класифікувати території за "фізичними" та "культурними" ознаками, не надаючи чіткої класифікації. Наукове питання: Чи може вживання узагальненого терміна без чіткого визначення формувати когнітивну плутанину у сприйнятті простору? Аналіз: У підручниках часто відсутнє розмежування між природним і

функціональним регіоном, що не дозволяє учням усвідомити роль просторових структур у житті суспільства. Висновок: Термінологічна багатозначність без уточнення веде до зміщення змісту навчального матеріалу.

Ще один приклад із американської практики — використання терміна *place* (місце). У програмах середньої школи США цей термін подається як “location imbued with meaning”, тобто місце, наповнене значенням.

Наукове питання: Наскільки доцільно використовувати семантично навантажений термін без опори на чіткі просторові критерії в навчальному процесі? У такому розумінні “place” виходить за межі географії як науки і набуває філософського відтінку, що може бути надмірним для школярів 6–7 класів. Ускладнення змісту терміна без вікового коригування не сприяє формуванню базового просторового мислення[3].

Канадські підходи до шкільної географії мають акцент на інтеграцію із суспільствознавчими дисциплінами. Дослідниця Шерон Вілсон (S. Wilson, 1999) наголошує на важливості контекстуального використання термінів. У підручниках термін *human-environment interaction* замінюється локальними прикладами — “спільноти на півночі”, “освоєння лісових ресурсів”. Чи не втрачається універсальність терміна при його локалізації до прикладу, знайомого лише частині учнів? Локальний контекст підвищує мотивацію, але потребує системного пояснення, аби забезпечити понятійне узагальнення. Термін набуває значення лише тоді, коли учень бачить його загальну модель, а не тільки місцеву реалізацію.

У канадських школах також застосовують концепцію *geographic inquiry*, яка включає питання, аналіз і висновки. Проте в методичних рекомендаціях часто не окреслюється, які терміни є базовими на кожному етапі.Чи не призводить відсутність чітко визначеного термінологічного

мінімуму до дезорієнтації учня у змісті навчання? Без фіксації основного термінологічного апарату учень може зосередитися на описах, а не на концептах.

Висновок: Навчальний процес потребує опори на стабільний словник понять, особливо в умовах дослідницького підходу.

В австралійських школах географія подається через “seven key concepts”, серед яких є *space*, *place*, *interconnection*, *scale*. Ці концепти виступають як “ядрові” терміни. Проте в реальній практиці вчителі подають їх через емоційно-оцінну призму. Які наслідки має емоційно забарвлене тлумачення терміна для формування наукового стилю мислення в учнів?

Коли учню пояснюють, що “місце — це де вам добре”, то поняття втрачає географічну точність і перетворюється на суб’єктивну категорію. Термінологічна точність повинна зберігатися навіть у спрощеному викладі.

Європейські підходи більшою мірою тяжіють до дидактичної строгості. Наприклад, у Німеччині шкільна географія чітко відрізняє *physische Geographie* та *Humangeographie* вже з середньої школи. Наукове питання: Чи є поділ на фізичну й соціальну географію доцільним на ранньому етапі, коли учень ще не володіє базовим лексиконом? Такий поділ стимулює диференціацію понять, але потребує поступового накопичення термінів. Чітка терміносистема ефективна лише в умовах стабільного прогресивного навчання.

У французькій системі освіти географія тісно пов’язана з історією. В підручниках зустрічаються терміни типу *espace vécu* (“пережитий простір”).

Наукове питання: Чи не створює подібна лексика плутанину між географічним і соціокультурним поняттями? Використання термінів із соціологічного контексту в географії може дезорієнтувати учня щодо меж

предмету. Необхідно чітко маркувати межі предметних термінів навіть у міждисциплінарному викладанні[1,2].

У шкільній географії Великобританії активно впроваджується концепт *thinking geographically*. Відповідно, терміни мають не лише фіксоване значення, а й “мисленнєву функцію”. Чи не надмірно розширюється функціональне поле терміна, якщо він трактується як інструмент мислення, а не як фіксоване поняття? Надмірне навантаження термінів когнітивною роллю веде до їх розмиття. Для початкової школи терміни мають бути орієнтовані на репрезентацію, а не інтерпретацію.

У шведській шкільній програмі географії переважають прості, лаконічні терміни. Наприклад, замість “енергетичні ресурси” часто використовується “джерела енергії”. Чи не втрачається понятійна глибина через надмірне спрощення термінів? Спрощення підвищує доступність, але може позбавити учня розуміння складної структури поняття. Необхідний баланс між зрозумілістю і науковою точністю.

У польській системі шкільної географії велика увага приділяється поняттю простору (*przestrzeń*) як організаційної основи географічного мислення. При цьому в навчальних матеріалах простір часто подається не як об'єктивна категорія, а як суб’єктивно сприйнята реальність у взаємодії з людиною. Чи не виникає при цьому ризик ототожнення географічного простору з індивідуальним досвідом, що знижує наукову об’єктивність? Аналіз показує, що така подача зміщує фокус з реальної картографічної структури на емоційно-психологічне тлумачення, що непродуктивно для розвитку навичок просторового аналізу. Висновок: поняття простору в шкільному курсі має зберігати зв’язок із картографічною реальністю, а не лише з досвідом учня.

В Італії терміни часто інтегруються у кросдисциплінарні теми — наприклад, географія екологічних проблем або просторове планування міських територій. У такому підході терміни втрачають чітку дисциплінарну належність і набувають функції елементів соціального

дискурсу. Чи не призводить подібна інтеграція до розмиття меж географічного знання як системи? При аналізі підручників виявлено, що багато понять (наприклад, “територіальний баланс”, “стале управління”) подаються без пояснення їх географічного підґрунтя. Висновок: терміни повинні мати чітко окреслений зв’язок із географічною методологією, навіть у міждисциплінарному середовищі[6].

У фінській системі освіти відбувається акцент на самостійному дослідженні учнями — географічні терміни з’являються у вигляді “ключових понять”, які мають бути виведені з досвіду. Наприклад, замість прямого пояснення поняття “ландшафт” учням пропонують створити його на основі аналізу фото, карт, польових спостережень. Чи не формує такий підхід варіативне й неуніфіковане уявлення про зміст базових термінів? Аналіз показує, що внаслідок різного досвіду різні учні можуть дати різні тлумачення одного і того ж поняття. Висновок: відкритий підхід до формування терміна потребує подальшої уніфікації вже після фази дослідження.

У Нідерландах географічна термінологія тісно пов’язана з практичною орієнтацією: терміни вводяться через прикладні задачі, наприклад, планування маршруту, розрахунок ризику повені, зонування територій. При цьому поняття подаються в контексті дій. Чи не знижує це концептуальний рівень сприйняття терміна, обмежуючи його лише прикладним значенням? Дослідження засвідчують, що багато термінів у нідерландських шкільних програмах відсутні в класичному абстрактному вигляді. Висновок: баланс між прикладністю і абстрактністю є критичним для повноцінного засвоєння геотермінів.

У Норвегії в освітніх програмах спостерігається тенденція до “екологізації” термінології — природні явища подаються не лише з фізико-географічної точки зору, а й через вплив на екосистеми, стале використання ресурсів. Наприклад, “річка” розглядається як “екологічний коридор”. Чи не втрачається при цьому системність природничо-наукової

термінології, якщо вона заміщується образами? Аналіз свідчить, що така образність іноді підмінює конкретні характеристики географічного об’єкта. Висновок: образне тлумачення терміна допустиме лише після засвоєння його фізико-географічної сутності.

У Чехії географічні терміни подаються через карту як головний інструмент — терміни “меридіан”, “екватор”, “широта” вводяться лише у зв’язку з топографічними вправами. Чи не обмежує це засвоєння понять лише візуальною площиною, без осмислення їх концептуального змісту? Аналіз навчальних завдань показує, що в учнів формується здатність оперувати термінами на карті, але бракує розуміння того, як ці поняття функціонують у моделюванні простору. Висновок: робота з картою має бути доповнена поясненням абстрактної ролі терміна.

У Бельгії шкільна географія тяжіє до системного підходу: терміни вводяться в рамках моделей — наприклад, модель міського розвитку, демографічний перехід, просторовий цикл. Але при цьому учням не завжди пояснюється значення окремих елементів моделі. Чи не перетворюється термін тоді на “порожню змінну”, функціональну, але не осмислену? Аналіз моделей у бельгійських підручниках свідчить, що без супровідного тлумачення термінів учні часто запам’ятовують формальні назви без змістовного наповнення. Висновок: модельний підхід має супроводжуватися розгорнутою термінологічною підтримкою.

У Португалії фіксується спроба адаптувати географічні терміни до повсякденного досвіду учнів: замість “височина” — “високий пагорб”, замість “гідрографічна мережа” — “вода, що тече по місцевості”. Чи не нівелює це специфіку географічної науки як точного знання, замінюючи його побутовими описами? При аналізі текстів виявлено, що у свідомості учнів залишаються лише побутові образи без прив’язки до формалізованих понять. Висновок: спрощення можливе лише при збереженні термінологічної точності та наукової форми[8].

У Швейцарії, де географія викладається в кількох мовних регіонах, спостерігається проблема багатомовності термінів — один і той самий термін має варіанти на німецькій, французькій, італійській мовах. Чи не створює це когнітивну перевантаженість у термінологічному апараті шкільного курсу? Аналіз показує, що учні з багатомовних класів часто змішують значення понять, особливо в інтерпретації просторових категорій. Висновок: у багатомовному середовищі потрібна стабільна основна термінологія та чітке порівняння між мовними формами

У Данії в шкільних курсах географії особлива увага приділяється концепції глобального громадянства, а географічні терміни часто подаються через соціально значущі теми — наприклад, замість поняття “урбанізація” у підручниках уживається “зміни в місцях життя людей”. Чи не знижує такий соціальний фокус здатність учня ідентифікувати урбанізацію як конкретний географічний процес із визначеними показниками? Аналіз показує, що внаслідок такої заміни у свідомості учнів урбанізація втрачає свою динамічну природу і сприймається як якісна, а не кількісна зміна. Висновок: географічний термін повинен зберігати свою структурну та процесуальну сутність навіть у гуманітарно-орієнтованому поданні.

У Словенії спостерігається практика подвійного подання терміна — спочатку в простій мові (наприклад, “низини”), а потім у термінологічній формі (“алювіальні рівнини”). Чи не породжує це відчуття взаємної замінності понять, які мають різний рівень точності? При вивченні текстів з’ясовано, що учні часто використовують обидва варіанти у змішаній формі, не розуміючи, в якому контексті доречна кожна з назв. Висновок: послідовність і чітке пояснення ієрархії термінів є критично важливими для запобігання семантичному зсуву.

В Ірландії географічні терміни подаються через оповідання та життєві ситуації, наприклад, історії про родини, які мешкають у різних кліматичних зонах. Чи не призводить наративна форма викладу до того,

що терміни сприймаються як частина сюжету, а не як самостійні поняття? Аналіз показує, що учні запам’ятовують історії, але не завжди можуть абстрагуватися і визначити, які саме географічні поняття були задіяні. Висновок: наративна подача має супроводжуватися чітким виділенням термінів як ключових понять у структурі знання[10].

У Литві частина термінів запозичується без перекладу, особливо у зв’язку з новими технологіями або картографічними методами, наприклад, GIS, remote sensing. Чи не ускладнює це доступність шкільного курсу, особливо в молодших класах? Дослідження показують, що без локалізації і пояснення таких термінів вони залишаються “темними зонами” навчального змісту. Висновок: запозичені терміни потребують педагогічного “вмонтованого” перекладу з поясненням їх ролі в сучасній географії.

У Хорватії відзначається тенденція до широкого використання складних композитних термінів у шкільних матеріалах, наприклад, “антропогенне навантаження на геосистеми”. Чи не перевантажують такі терміни когнітивну систему учня, якщо не супроводжуються розкладанням на складові? Аналіз доводить, що учні, не розуміючи кожної частини конструкції, сприймають її як цілісну, але неосмислену одиницю. Висновок: складні терміни потребують поетапного введення через окремі поняття.

В Ісландії географічні терміни часто ґрунтуються на природному середовищі країни — наприклад, вивчення вулканізму виводиться з місцевих реалій. Чи не обмежує такий контекст прикладної географії здатність учня абстрагуватися від національного простору? Дослідження шкільних зошитів показує, що учні добре орієнтуються в “своїх” процесах, але мають труднощі з переносом знань на інші просторові ситуації. Висновок: регіональна адаптація термінів має поєднуватися з узагальненням до глобального масштабу.

У Греції географічні терміни іноді мають історико-культурне навантаження — наприклад, “півострів Пелопоннес” вживається не лише як географічна форма, а й як культурна зона. Чи не розмиває це межі між фізичним об’єктом і історичним уявленням? Аналіз картографічних вправ показує, що учні часто змішують культурно-історичні і просторові характеристики. Висновок: навіть традиційно знані об’єкти потребують чіткого функціонального поділу між географічною і гуманітарною інтерпретацією.

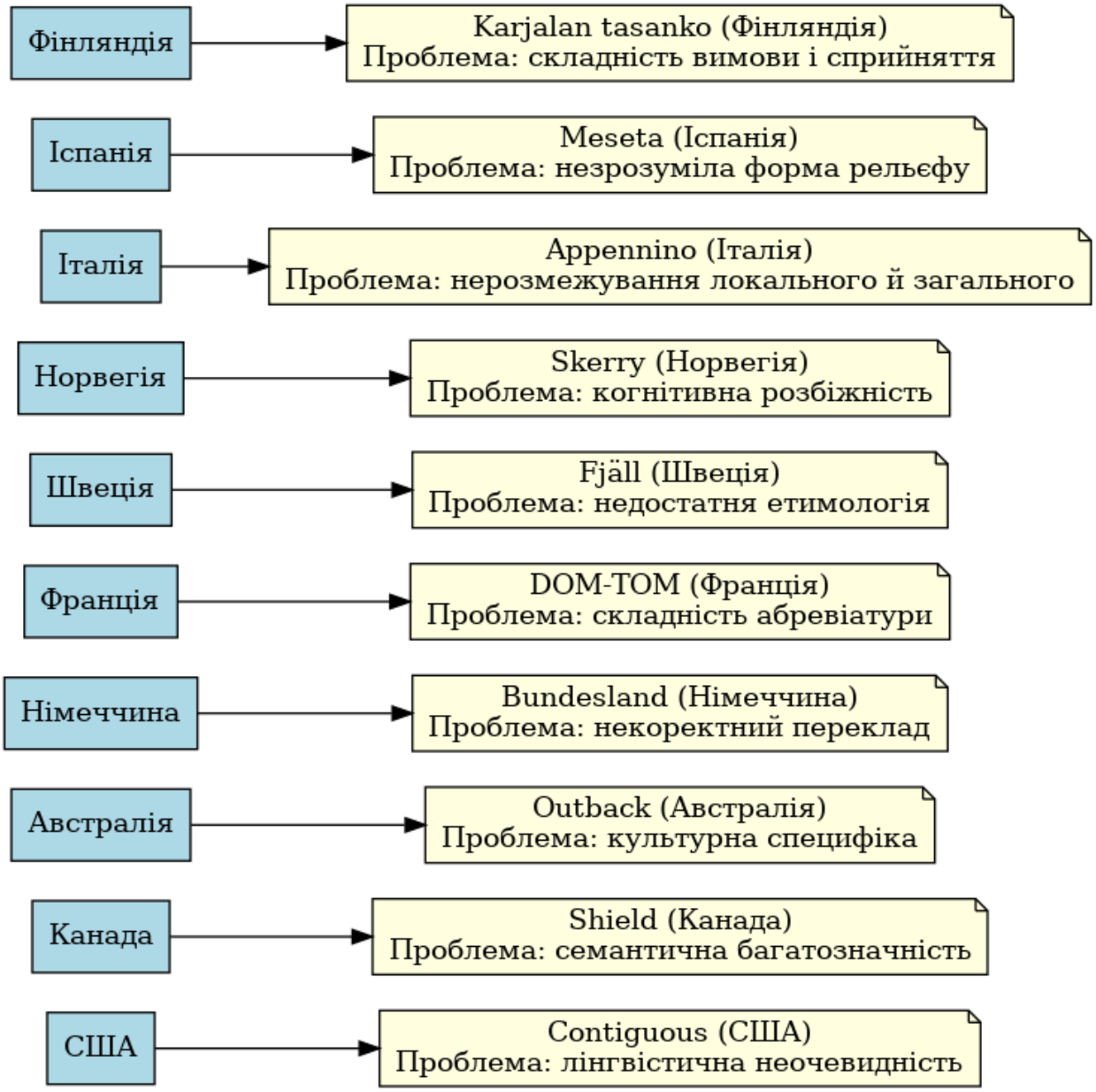

Рис.2.2 - Географічні терміни, використані у різних країнах, разом із вказанням характерних проблем

У Люксембурзі, як у багатомовній країні, терміни подаються у кількох мовних версіях одночасно — французькою, німецькою та люксембурзькою. Чи не порушується при цьому когнітивна зосередженість на змісті поняття, якщо увага переключається на лінгвістичне порівняння? Аналіз вправ показує, що учні більше часу витрачають на пошук мовних відповідників, ніж на засвоєння змісту. Висновок: мовна варіативність має супроводжуватися стабільною семантичною опорою на один основний термін.

У Естонії шкільна географія тяжіє до технологізації — у програмі активно використовується картографічне програмне забезпечення, що вимагає від учнів знання термінів типу “цифрове шарування”, “геокодування”. Чи не відбувається при цьому технологічна десемантизація термінів, коли учень знає назву операції, але не її концептуальне значення? Дослідження виявляє, що учні можуть виконати дії, не усвідомлюючи, як вони пов’язані з географічними процесами. Висновок: цифрові терміни мають поєднуватися з навчанням географічного змісту, а не лише інструментальними вміннями[11].

У Болгарії географічна термінологія подається переважно через текстовий опис, із незначним візуальним супроводом, що обмежує образне сприйняття понять. Чи не знижує це здатність учня пов’язати термін із реальною геопросторовою формою? Аналіз педагогічного контенту вказує, що без карт, схем і моделей терміни залишаються абстракціями без візуального підкріплення. Висновок: термін має бути інтегрованим в ілюстративно-образний контекст, що підсилює розуміння простору

2.3 Тематична класифікація географічних термінів: глосарії термінів на позначення особливостей Землі як планети, топографії гідрографії, кліматичних явищ

Тематична класифікація географічних термінів є одним із ключових напрямів у систематизації наукової лексики, що відображає багатогранність географічного знання. Вона дозволяє структурувати терміни відповідно до різних аспектів вивчення Землі, створюючи чіткі семантичні поля для кожної з основних географічних дисциплін. Підхід до тематичної класифікації ґрунтується на визначенні центра уваги кожного терміна: чи то фізичні особливості планети, гідрографічні утворення, чи кліматичні процеси. Таким чином, ця класифікація сприяє більш глибокому розумінню предметної області і полегшує навчальний процес, оскільки кожен термін отримує контекст, у якому він найбільш доречний і точний.

Одним із перших, хто висвітлив важливість тематичної систематизації в географії, був німецький географ Александр Гумбольдт. Його концепція "природи як єдиного цілого" включала розподіл знань на окремі сфери, кожна з яких мала власний словниковий апарат. Цей підхід підкреслював необхідність виділення чітких тематичних блоків для точності і однозначності наукового дискурсу. Уявімо, що терміни, які стосуються гірських ландшафтів, винесені в окремий глосарій і таким чином легко відрізняються від термінів, що описують гідрологічні явища. Проте питання, що виникає в цьому контексті, полягає у тому, наскільки гнучкими є ці тематичні межі? Адже природні явища часто перетинаються і взаємодіють між собою, що створює труднощі при розмежуванні термінів. Це спонукає до думки, що класифікація має бути не жорсткою, а відкритою для перегляду залежно від мети і контексту використання[5].

У сучасній географії тематична класифікація термінів часто поділяється на три основні блоки: терміни, що описують особливості Землі як планети; терміни топографії і гідрографії; та терміни, пов’язані з кліматичними явищами. Кожен із цих блоків формується власними законами і вимогами, що визначає особливості словникового апарату. Взяти, наприклад, глосарій термінів, що описують планетарні особливості: він включає поняття, пов’язані з формою Землі, її внутрішньою структурою, атмосферою, магнітним полем. Словниковий запас цього блоку відрізняється високим рівнем абстрактності, тоді як терміни топографії та гідрографії, як правило, більш конкретні і локалізовані. Це породжує питання: чи не призводить така різниця у рівні абстракції до ускладнень у навчанні, особливо в початкових курсах географії? Спостерігаючи за практикою викладання, можна стверджувати, що саме поетапне введення цих тематичних груп з урахуванням їх специфіки полегшує засвоєння матеріалу.

Погляд на гідрографічні терміни показує, що вони часто описують різноманітні водні утворення — від річок і озер до океанських течій і підводних структур. Однак тематична класифікація в цій сфері зіштовхується з проблемою змішування термінів, що позначають явища і процеси. Наприклад, термін "припливи" належить до розряду процесів, а "затока" — до фізичних об'єктів. Це ставить під сумнів єдність тематичного блоку і змушує розглядати всередині нього додаткові підкласифікації. Чи не краще було б виділити в межах гідрографії окремо терміни, що описують статику і динаміку? Такий поділ дозволив би не лише підвищити точність, а й покращити логіку викладу у навчальних матеріалах.

Кліматична тематична група термінів є, можливо, найбільш динамічною та змінною. Тут зосереджені поняття, що описують атмосферні явища, кліматичні зони, погоду та її змінність. Ця група найчастіше піддається адаптації залежно від географічного регіону і

наукових підходів. Наприклад, визначення кліматичних зон у різних країнах може суттєво відрізнятися, що відображається і в термінології. Як це впливає на стандартизацію термінів? Виявляється, що навіть у межах одного глобального класифікатора існують локальні варіації, що ускладнює уніфікацію та переклад. Така ситуація демонструє, що тематична класифікація повинна враховувати не лише змістовні, а й регіональні особливості[8].

Тематичні глосарії у географії не лише розмежовують поняття, а й виступають своєрідними містками між різними галузями науки. Наприклад, кліматичні терміни тісно переплітаються з екологічними поняттями, а гідрографічні — з геоморфологічними. Це породжує питання, наскільки доречна сувора ізоляція тематичних блоків? Практика показує, що більш ефективним є міждисциплінарний підхід, що дозволяє встановлювати семантичні зв'язки між блоками, збагачуючи наукову комунікацію. Водночас це ставить вимоги до створення більш складних, багаторівневих класифікаційних систем.

Важливо відзначити, що тематична класифікація тісно пов'язана з освітніми методиками. Викладачі часто формують глосарії на основі тематичних груп, що допомагає структуровано подавати навчальний матеріал і уникати перевантаження учнів. Проте неодмінним є врахування вікових і когнітивних особливостей учнів, адже терміни однієї і тієї ж тематики можуть мати різний рівень складності. З цієї точки зору тематична класифікація служить не лише науковим, а й педагогічним цілям.

У сфері перекладу тематична класифікація теж набуває великого значення. Перекладачі, працюючи з географічними текстами, часто орієнтуються на тематичні глосарії, щоб забезпечити точність і однозначність передачі змісту. Однак проблемою є те, що відповідники у цільових мовах не завжди мають ідентичні тематичні корені. Це призводить до складних рішень щодо вибору найбільш адекватного

терміна. Виявляється, що саме тематичний контекст допомагає розв’язати ці проблеми.

Розглядаючи конкретні приклади, у глосаріях, що описують особливості планети Земля, переважають терміни, що пов’язані із загальною геоморфологією, геодезією, фізичною географією. Тут виділяються поняття, як-от "геоїд", "магнітосфера", "літосфера", що формують базову основу для розуміння планетарної структури. Водночас, через свою загальність, такі терміни іноді виявляються недостатньо деталізованими для вузькоспеціалізованих досліджень. Це підкреслює, що тематична класифікація повинна бути динамічною та адаптивною.

У топографічних і гідрографічних глосаріях представлений широкий спектр термінів, що описують рельєф, водойми, течії, вододіли. Тут можна спостерігати, як змішання фізичних об’єктів і процесів створює потенційні проблеми класифікації, про які вже згадувалося раніше. Також важливою особливістю є локалізація багатьох термінів, що обумовлює їхню нерівномірну представленість у різних мовах і наукових традиціях.

Кліматичні терміни, навпаки, часто характеризуються значною варіативністю і динамічністю. Вони включають як стійкі поняття (наприклад, "тропічний клімат"), так і тимчасові або сезонні явища ("монсун", "ел-ніньо"). В цьому сенсі тематична класифікація знову підкреслює важливість контексту і часу, що також ускладнює створення однозначної термінологічної системи.

Тематична класифікація також відображає історичний розвиток географічної науки. Зі збільшенням кількості знань і спеціалізацій виникла необхідність у створенні все більш складних глосаріїв, що охоплюють нові теми і аспекти. Це вимагає гнучкості систем класифікації і постійного оновлення[15].

У сфері навчання особливу роль відіграють тематичні словники та глосарії, що формуються відповідно до освітніх програм. Вони

допомагають не лише вивчати нову лексику, а й засвоювати структурні і концептуальні зв’язки між поняттями, що підвищує якість навчання

У контексті планетарних особливостей Землі особливу вагу набуває підхід до класифікації термінів, які фіксують найзагальніші характеристики нашої планети як об'єкта вивчення. Ці терміни охоплюють такі поняття, як "геосфера", "екзосфера", "земна кора", "границя Мохоровичича", "астеносфера", "радіус Землі", "екваторіальна опуклість". Такі терміни не лише створюють базу для подальшого аналізу природних процесів, а й виступають основою для міжгалузевої термінологічної уніфікації, оскільки часто перетинаються з термінами астрономії, фізики та геології. Змістовна особливість цього тематичного блоку полягає у високій узагальненості понять, які, тим не менш, є критично важливими для формування системного бачення планетарної будови Землі. Також варто відзначити, що у межах цієї категорії глосарії термінів зазвичай супроводжуються великою кількістю графічних і картографічних матеріалів, які дозволяють візуалізувати абстрактні поняття. Це ще раз підкреслює важливість взаємозв’язку лінгвістичної та візуальної складових у процесі навчання.

Топографічна група географічних термінів охоплює лексичний апарат, який безпосередньо пов’язаний з описом рельєфу земної поверхні, як природного, так і антропогенного походження. До цієї групи входять такі терміни, як "плато", "горб", "яр", "улоговина", "кряж", "карст", "морена", а також "висота точки", "горизонталь", "ізогіпса". Ці поняття відзначаються високою конкретикою, що дозволяє застосовувати їх у контексті локальних картографічних досліджень, кадастрової справи, геодезії, землеустрою. Топографічна термінологія має яскраво виражений прикладний характер і активно використовується в суміжних дисциплінах, таких як геоінформаційні системи (ГІС) чи урбаністика. При цьому особливу увагу в межах цієї групи варто приділяти термінам, що позначають мікроформу рельєфу, адже саме вони викликають найбільше

труднощів у класифікації, часто змінюючи своє значення залежно від масштабу карти або географічного регіону. Це змушує фахівців формувати ієрархічні словники з урахуванням рівнів деталізації, що сприяє глибшому розумінню просторової структури земної поверхні.

Гідрографічна класифікація термінів охоплює значну частину географічної термінології і має свою внутрішню структуру, де чітко виокремлюються терміни для позначення стоячих і проточних вод, вододілів, підземних вод, а також морських і океанічних утворень. Поняття "річка", "струмок", "водотік", "дельта", "естуарій", "басейн", "приплив", "течія", "гирло", "гирлова область", "вододіл" тощо – це лише базовий рівень. Додатковий рівень класифікації передбачає розмежування термінів за критерієм динаміки: статика (озеро, ставок, лагуна) протиставляється динаміці (приливи, течії, водоспади). Проте ця бінарна опозиція не завжди достатня для опису реального природного розмаїття. Наприклад, такі об’єкти, як лимани чи мілководдя, мають риси як стабільних утворень, так і об’єктів, що зазнають динамічних змін. Це ставить перед укладачами глосаріїв завдання постійного оновлення і перегляду класифікаційних принципів, що повинні не лише фіксувати існуючу термінологію, а й передбачати еволюцію значень під впливом нових досліджень або природних змін[25].

Кліматична термінологія відображає найдинамічніший сегмент географічної науки, оскільки її понятійний апарат постійно адаптується до нових знань, технологій спостереження та глобальних процесів. У цю групу входять терміни, що описують як загальні закономірності атмосферних процесів ("атмосферний фронт", "інверсія", "ізобара", "вихор", "конвекція"), так і конкретні кліматичні пояси та регіональні особливості ("тропічний клімат", "континентальний клімат", "океанічна вологість", "пасати", "мусони", "фен"). Особливістю кліматичної лексики є її тісна пов’язаність із часом — багато термінів описують сезонні або епізодичні явища. Крім того, внаслідок глобальних кліматичних змін

постійно з’являються нові поняття, наприклад "глобальне потепління", "аномальна спека", "кліматична нейтральність", "атмосферна вуглецевість", що вимагає оновлення словникового апарату та гнучкості у класифікації. У глосаріях часто вводяться підгрупи за масштабом: від мікроклімату певної території до загальнопланетарних закономірностей, що дозволяє адаптувати навчальний матеріал для різного рівня підготовки учнів і студентів.

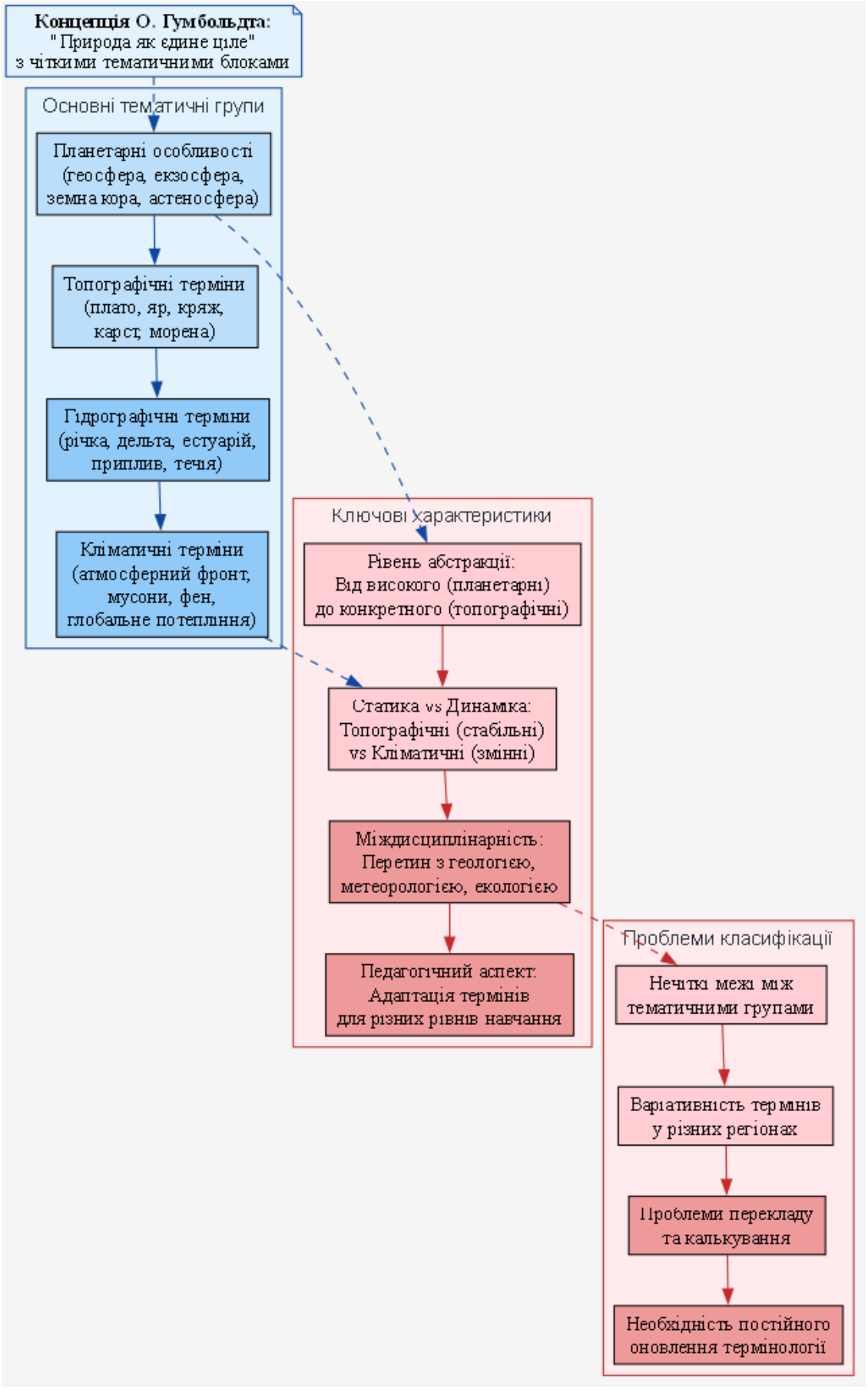

Рис.2.3 - Тематична класифікація географічних термінів

Сукупність тематичних класифікацій географічних термінів у формі глосаріїв, таким чином, формує складну, але логічно структуровану систему, що дає змогу не лише впорядковувати знання, але й ефективно інтегрувати їх у міждисциплінарні галузі. Важливо пам’ятати, що жодна класифікація не є остаточною. Розвиток науки, зміна акцентів у дослідженнях, оновлення картографічних методів і кліматичні трансформації змінюють пріоритети у формуванні термінологічного апарату. Враховуючи це, сучасні тематичні глосарії повинні будуватися за принципом відкритості, із можливістю поповнення та коригування. Їх слід не сприймати як закінчені схеми, а радше як живі інструменти, здатні розвиватися разом з географічною наукою та освітніми практиками.

Одним із ключових шляхів вирішення проблеми жорстких меж між тематичними блоками є впровадження ієрархічної багаторівневої класифікації термінів, яка дозволяє зберегти загальну структуру, але водночас забезпечує гнучкість. Така система передбачає поділ кожного тематичного блоку на основні та допоміжні підгрупи, а також введення міжблочних зв’язків у вигляді семантичних "містків". Наприклад, термін "дельта" може входити одночасно до гідрографічного блоку як фізичне утворення і до геоморфологічного як форма рельєфу. Це дозволяє уникнути дублювання та логічної ізоляції понять, які в реальності функціонують у міждисциплінарному середовищі. Така модель наближається до онтологічних структур, які вже застосовуються в інформаційних науках, і цілком може бути адаптована для лексикографічних цілей у географії[24].

Ще одним перспективним напрямом є використання контекстуального підходу при укладанні глосаріїв, коли термін визначається не лише через чітке формулювання, але і через типові контексти його використання у наукових і освітніх текстах. Наприклад, для терміна "пасати" можна додати приклади його вживання в кліматології, навігації, морській географії, що дозволить уникнути вузької

трактовки. Такий підхід не тільки підвищує точність розуміння термінів, але й допомагає студентам краще адаптуватися до варіативності мовного середовища науки. Водночас це створює основу для більш ефективного перекладу, оскільки перекладач зможе спиратися на стилістичний і тематичний контекст, а не лише на словниковий відповідник.

Важливою відповіддю на проблему змішування термінів, що описують процеси і об’єкти (наприклад, "приплив" vs "затока"), є введення функціональної типології термінів у межах кожного тематичного блоку. Це означає, що кожен термін маркується не лише за тематикою, а й за функціональним типом: "об’єкт", "процес", "параметр", "стан", "зміна". Таким чином, наприклад, у гідрографічному блоці буде чітке розмежування між фізичними об’єктами (озеро, водоспад), гідрологічними процесами (стік, випаровування), явищами (повінь), а також показниками (глибина, швидкість течії). Це дозволяє зменшити плутанину при вивченні і перекладі термінів, забезпечуючи логічну чистоту у термінологічних класифікаціях. До того ж, така типологія може стати основою для побудови навчальних алгоритмів в електронних освітніх платформах.

Розв’язати питання регіональних варіацій у термінах, зокрема у кліматичній термінології, можна шляхом створення багатомовних інтерактивних географічних тезаурусів, які б фіксували не лише переклад термінів, а й особливості їхнього використання в кожній країні або мовній групі. Наприклад, кліматична зона, що в Україні зветься "помірно континентальна", у французьких джерелах може мати інші ознаки класифікації, прив’язані до місцевої шкали. У тезаурусі це можна відобразити у вигляді мапи відповідностей, яка не лише покаже переклад, а й вказуватиме на рівень збігу у значенні. Такі ресурси можуть стати незамінними у навчанні, міжнародних дослідженнях, екологічному плануванні та перекладі наукових текстів[3].

В освітньому середовищі доцільним кроком є поетапне впровадження тематичних глосаріїв відповідно до рівня складності термінів. Початковий рівень має включати загальні, базові поняття кожного блоку без зайвої деталізації, з наочними прикладами і простими визначеннями. На середньому та старшому етапі навчання можна впроваджувати глосарії з функціональними маркерами, картографічними ілюстраціями, посиланнями на міждисциплінарні зв'язки. Доцільно також практикувати складання учнями власних міні-глосаріїв у межах тематичних розділів — це сприяє глибшому засвоєнню лексики і формуванню критичного ставлення до термінології як динамічної системи.

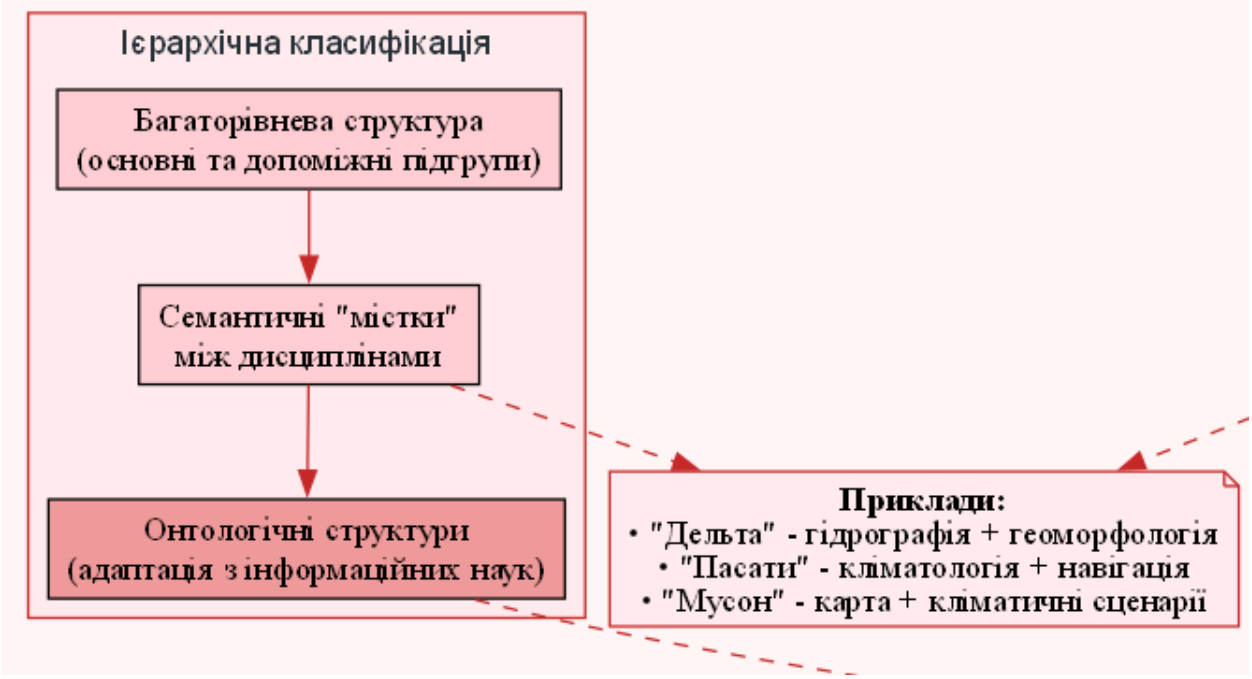

Рис.2.4 - Ієрархічна класифікація та приклади

Рис.2.5 - Контекстуальні рішення та регіональні підходи

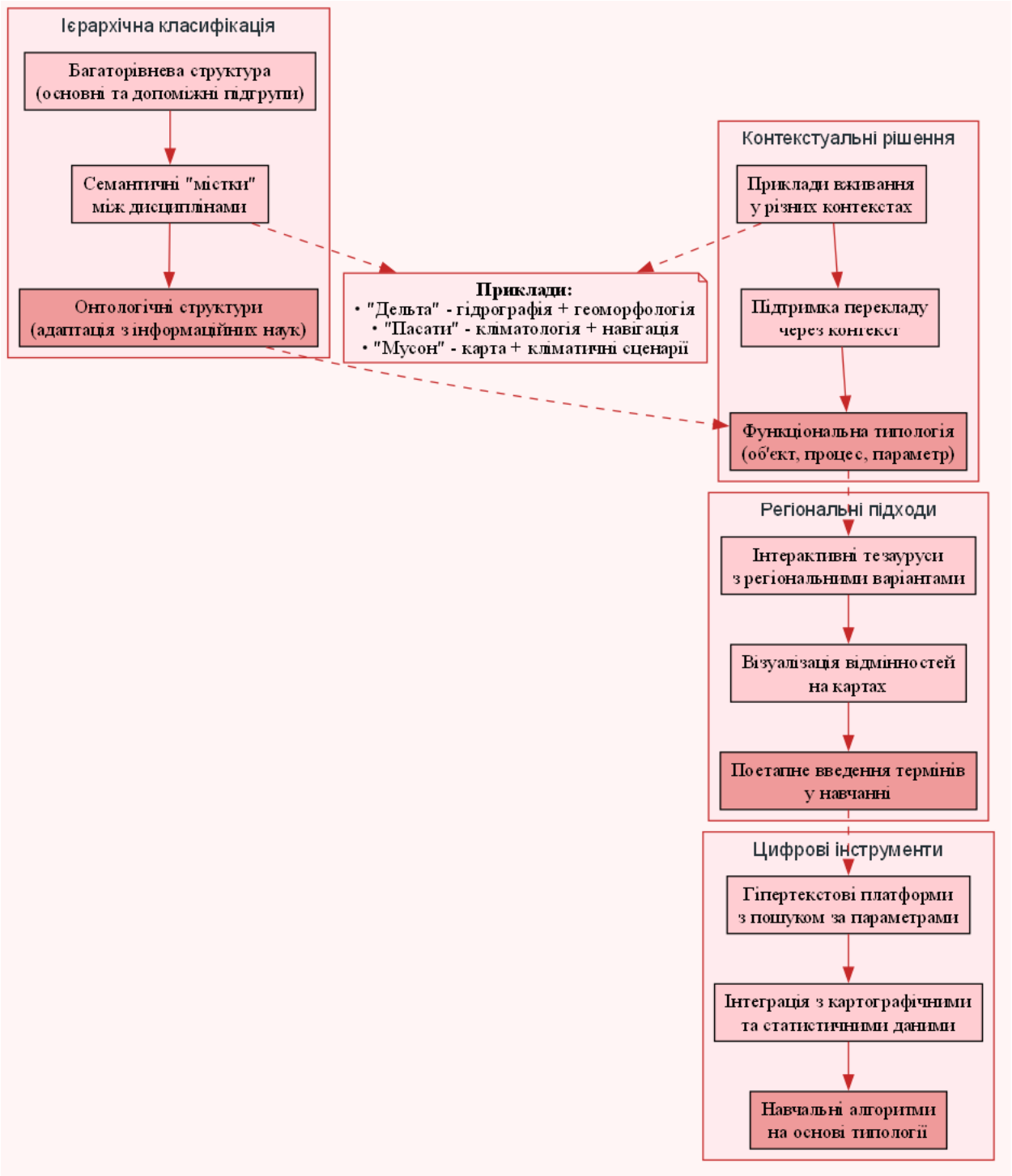

Рис.2.6 - Гнучкі підходи до класифікації географічних термінів

Надзвичайно перспективним є використання цифрових платформ і гіпертекстових форматів для організації тематичних словників, з можливістю пошуку за темою, рівнем абстракції, функцією терміна, контекстом або регіоном використання. Це дозволяє користувачу — будь то студент, викладач, перекладач чи науковець — оперативно адаптувати глосарій під власні потреби. У таких системах термін не існує у відриві, а

одразу розкривається у зв’язку з суміжними поняттями. Наприклад, натиснувши на термін "мусон", користувач отримує не лише його визначення, а й карту поширення, приклади кліматичних сценаріїв, типові помилки перекладу, статистичні моделі впливу. Таким чином, глосарій перестає бути суто довідковим ресурсом і перетворюється на повноцінний інструмент інтегрованого навчання.

ВИСНОВКИ

У ході виконання магістерської роботи було детально проаналізовано особливості географічної термінології, зокрема її структурні та тематичні аспекти, а також специфіку шкільних географічних термінів. Виявлено, що складність і багатогранність географічної науки накладають особливий відбиток на формування термінологічної системи, яка повинна бути водночас чіткою, адаптивною та зрозумілою для різних категорій користувачів. Проблеми точності, однозначності та перекладності термінів залишаються актуальними, особливо у контексті міжмовної комунікації і навчального процесу.

Важливим викликом є неоднорідність підходів до класифікації географічних термінів, що зумовлює труднощі як у науковій комунікації, так і в педагогічній практиці. Різноманітність структурних типів термінів, їх морфологічна варіативність та синтаксична складність ускладнюють процеси стандартизації і уніфікації. Особливо гостро постає питання адаптації шкільної термінології до вимог сучасної освіти, де необхідно забезпечити зрозумілість і доступність наукових понять без втрати їх змістовності.

Виявлено, що тематична класифікація термінів є не лише засобом систематизації знань, а й інструментом полегшення навчання і міждисциплінарної взаємодії. Водночас, недостатня гнучкість існуючих класифікаційних систем іноді призводить до перекриття або розмиття меж між поняттями, що потребує розробки більш адаптивних і контекстуалізованих моделей. Поширення інформаційних технологій відкриває нові можливості для створення інтерактивних глосаріїв і баз даних, що може значно покращити доступність і актуальність термінологічної інформації.

Особливу увагу приділено проблемам перекладу і міжмовної адаптації географічних термінів, оскільки саме від якісного перекладу

залежить ефективність міжнародної наукової комунікації. Виявлено, що культурні та мовні відмінності часто ускладнюють точну передачу значень, що підкреслює необхідність розробки загальних стандартів і рекомендацій для перекладачів і методистів.

Проблематика уніфікації і стандартизації географічної термінології вимагає системної співпраці між лінгвістами, географами, методистами і фахівцями з інформаційних технологій. Важливо впроваджувати багаторівневі підходи, які враховують особливості різних освітніх рівнів, наукових дисциплін та культурних контекстів. Зокрема, адаптація шкільних термінів має базуватися на поетапному ускладненні, що забезпечить поступове формування глибокого розуміння географічних концептів.

Необхідність подальших досліджень у сфері географічної термінології пов’язана з постійним розвитком науки і освіти, зміною комунікативних практик і впровадженням новітніх технологій. Важливо створювати гнучкі, динамічні системи термінологічного забезпечення, які б відповідали вимогам часу і сприяли розвитку як наукового дискурсу, так і ефективного навчання. Тільки комплексний і міждисциплінарний підхід здатен забезпечити якісний прогрес у цій сфері.

Результати роботи свідчать про складність і водночас надзвичайну важливість формування адекватної географічної термінології. Вона є не лише інструментом наукового пізнання, а й засобом комунікації, навчання і взаєморозуміння у глобальному масштабі. Тому системна робота над удосконаленням термінологічних систем залишається пріоритетною для майбутніх дослідників і практиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вербич С.О. Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник / С.О. Вербич. – Луцьк, 2009. – 234 с.

2. Вовк В.М. Геологічний словник: для студентів вищих навчальних закладів / В.М.Вовк – Кіровоград: КОД, 2012. – 504 с.

3. Габорак Мирослав. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічнийсловникдовідник / М.Габорак.– Івано-Франківськ, 2011. – 655 с.

4. Громко Т.В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т.В.Громко, В.В.Лучик, Т.І.Поляруш [відп. ред. В.В.Лучик]. – К.- Кіровоград: РВГІЦ КДПУ, 1999. – 224 с.

5. Ковтюх С.Л., Кирилюк О.Л., Андрєєва Т.В. Культура наукової мови: навчальний посібник / С.Л.Ковтюх, О.Л.Кирилюк, Т.В.Андрєєва. – Коростень: МПП «Тріада С», 2012. – 224 с.

6. Корнус О. Г. Систематизація і класифікація в географії : Методичні вказівки до вивчення теми курсу «Основи наукових досліджень» для студентів напряму підготовки 6.040104 Географія / Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 28 с.

7. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : навчальний посібник. 2001. 290 с

8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Навчальне видання, Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанровостилістичні труднощі. Вінниця: Нова книга, 2001. 302с.

9. Демиденко О. П. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та її особливості. Наукові записки національного університету "Острозька академія". 2014. Випуск 49. С. 37–39. (Серія "Філологічна")

10. Романова О.О. Спеціальна лексика української мови як об’єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. Термінологічний вісник. 2011. Випуск 1 . С.55-62

11. Фізична чи природнича географія України Г. Денисик, Л. Стефанков, О. Чиж. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2018. Вип. 28. - С. 26-33.

12. Головко О.М. Неологізми і процеси розвитку мови//Нова Філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – №33. – С.207

13. Баган М. Основи термінознавства. Видання друге, змінене й доповнене Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2023, 44 с.

14. Основи методології та організації наукових досліджень : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

15. Павлова О.І. Основи термінознавства : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Рівне : Волинські обереги, 2011. 200 с.

16. Фаріон І.Д., Помилуйко-Недашівська Г.О., Бордовська А.А. Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті : монографія (зі словником). Львів : Свічадо, 2023. 716 с.

17. Філіппова Н. Загальне термінознавство : навч. посіб. Миколаїв : НУК, 2020. 219 с

18. Яремко Я. Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації. Дрогобич : Посвіт, 2015. 436 с.

19. Навальна М. І. Семантико-стилістичне вживання галузевої термінології в мові української преси початку XXI ст. / М. І. Навальна // Теоретична і дидактична філологія : Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Вип. 2. – Міленіум, 2007. – С. 224–235

20. Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін]. – 3-тє вид., зі змінами і доп. – К. : Видво «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с

21. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Е. Ф. Скороходько : [монографія] / Укр. ін-т лінгвістики і менеджменту. – К. : Логос, 2006. – 98 с.

22. Симоненко Л. О. Термін / Л. О. Симоненко // Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. – 3-ге вид., зі змін. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 707

23. Пчелінцева О. Е. Лексичні основи міжнародної термінології. Конспект лекцій та дидактичний матеріал / О. Е. Пчелінцева. – Черкаси : Вид-во при ЧДТУ, 2003. – 80 с.

24. Овсейчик С. В. Формування української екологічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / С. В. Овсейчик. – К., 2006. – 21 с.

25. Сучасна українська спортивна термінологія : [навч. посібник для студ. ф-тів фіз. виховання вузів] / Пущина І. В., Зайцева В. М.; [2-е вид., доопрац. й розшир.]. – Запоріжжя, 2003. – 96 с.

26. Чернов О.І. Лінгвістичні основи термінології географії. — Київ, 2020. — 192 с.

27. Максаковський В.П. Географічна культура. — Москва, 2004. — 304 с.

28. Самойленко В.М., Олійник Я.Б., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник. – К.: Ніка-Центр, 2014-2015. – 352 с.

29. Лісова С.В., Будз М.Д. Короткий термінологічний словник-довідник з фізичної географії материків і океанів: Навчальний посібник. – Рівне: Міжнародний економіко-гуманітарний ун-т ім. С. Дем'янчука, 2006. – 80 с.

30. Єгорова С.Г. Словник термінів з фізичної географії: посібник. – Волочиськ, (дата не вказана). – 54 с.

31. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія материків і океанів. Короткий словник термінів і понять. – (Дата не вказана). – 182 с.
32. Влах М.Р. Географічна термінологія в шкільній освіті: навчальна дисципліна. – Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 2023.
33. Лозинський В.В., Андрійчук Ю.М. Картографо-топографічний словник-довідник: навчальний посібник. – Київ–Львів: НУБіП України, ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 256 с.
34. Ратушняк Г.С. Топографія з основами картографії: навчальний посібник. – Вінниця: ВДТУ, 2002. – 179 с.
35. Яценко В.С. Методика визначення номенклатури топографічних карт. – Київ, 2020. – 36 с.
36. Фізико-географічний словник термінів і понять: навчальний посібник. – Київ, 2018. – 102 с.
37. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія. Опорний словник термінів для учнів 11 класу. – Київ, 2020. – 75 с.
38. Лозинський В.В., Андрейчук Ю.М. Словник-довідник з топографії. – Львів, 2021. – 148 с.
39. Влах М. Географічна термінологія в шкільній освіті: навчальна дисципліна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2023. – 132 с.
40. Крохмаль В.М. П’ятимовний словник основних термінів і визначень з геодезії, фотограмметрії та картографії. – Вінниця, 2015. – 210 с.
41. Пересадько В.А., Борисенко Л.Я. Шкільний словник-довідник з картографії та топографії. – Харків: Основа, 2004. – 80 с.
42. Ляшенко Д.О. Картографія з основами топографії: навчальний посібник. – Київ: Наук. думка, 2006. – 109 с.
43. Мельник О.І. Геодезія і картографія: базові терміни та поняття. – Київ: Ліра-К, 2019. – 184 с.
44. Петренко О.В. Основи топографії: навчальний посібник. – Львів, 2012. – 136 с.

45. Іванюк Т.Ф. Картографічна грамотність у шкільному курсі географії. – Харків: Основа, 2018. – 96 с.
46. Гончарук П.І. Географічна номенклатура та топоніміка України. – Чернівці: Рута, 2011. – 224 с.
47. Мороз М.С. Словник термінів з географії та екології. – Київ: Академія, 2022. – 120 с.
48. Капіца А.П. Загальна фізична географія: навчальний посібник. – Київ: Вища школа, 2016. – 287 с.
49. Стадницький І.В. Географічна термінологія: історія, структура, функції. – Львів, 2023. – 198 с.